

सबै आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका
परिवारका सदस्यहरूको अधिकार
संरक्षणसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, १९९०

संयुक्त राष्ट्र संघीय महिला विकास कोष (UNIFEM)

तथा

महिला, कानून र विकास मञ्च (FWLD)

सबै आप्रवासी कामदारहरु तथा तिनीहरुका परिवारका सदस्यहरुको अधिकार संरक्षणसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि

राष्ट्र संघीय लिखत संग्रह संकेत : एसटी/एचआर

जारीकर्ता राष्ट्र संघीय निकाय : संयुक्त राष्ट्र संघीय मानव अधिकार सचिवालय केन्द्र

प्रस्तावना नं. : ४५/१५८, डिसेम्बर १८, १९५० मा संयुक्त राष्ट्र संघीयको महासभाद्वारा पारित

प्रस्तावना

यस महासन्धिका पक्ष राष्ट्रहरु,

मानव अधिकार सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघका आधारभूत लिखतहरु खास गरी मानव अधिकार सम्बन्धी विश्वव्यापी घोषणापत्र; आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय अनुबन्ध; नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय अनुबन्ध; महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव उन्मूलन सम्बन्धी महासन्धि र बाल अधिकार महासन्धिमा सन्निहित सिद्धान्तहरुलाई ध्यानमा राख्दै,

अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनको पद्धति भित्रका सान्दर्भिक लिखतहरु, खासगरी रोजगारीको आप्रवासन सम्बन्धी महासन्धि (१७ नं.); जटिल परिस्थितिमा भएको आप्रवासन, अवसरमा समानताको प्रबर्द्धन र आप्रवासी कामदारहरुसँगको व्यवहार सम्बन्धी महासन्धि (१४३ नं.); रोजगारीको लागि आप्रवासन सम्बन्धी सिफारिस (८६ नं.); आप्रवासी कामदारहरु सम्बन्धी सिफारिसहरु (१५१ नं.); जबरजस्ती वा अनिवार्य श्रम सम्बन्धी महासन्धि (२९ नं.) र जबरजस्ती श्रमको अन्त्य सम्बन्धी महासन्धि (नं. १०५) का सिद्धान्तहरु र तिनीहरुमा तोकिएका स्तरहरुलाई समेत ध्यानमा राख्दै,

संयुक्त राष्ट्र संघीय शैक्षिक, वैज्ञानिक तथा सांस्कृतिक संघको शिक्षामा भेदभाव विरुद्धको महासन्धिमा उल्लेखित सिद्धान्तहरुको महत्वलाई जोड दिदै,

यातना तथा अन्य क्रुर अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार तथा दण्ड विरुद्धको महासन्धि; अपराधको नियन्त्रण र कसूरदारहरुलाई गरिने व्यवहार सम्बन्धी चौथो राष्ट्र संघीय कांग्रेसको घोषणा; कानून कार्यान्वयन ईकाइका कर्मचारीहरुको आचरण र दासत्व सम्बन्धी महासन्धिहरु समेतलाई स्मरण गर्दै,

अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनको विधानमा उल्लेख भएका उद्देश्यहरुमध्ये आफ्नो देश बाहेक अन्यत्र काम गरिरहेका कामदारहरुको हितको संरक्षण गर्नु हो भन्ने कुरालाई स्मरण गर्दै र आप्रवासी कामदार र उनीहरुका परिवारका सदस्यहरु सम्बन्धी विषयमा त्यस संगठनका विशेषता र अनुभवहरुलाई मनन गर्दै,

संयुक्त राष्ट्र संघका विभिन्न अंगहरू खासगरी मानव अधिकार आयोग, सामाजिक विकास आयोग, राष्ट्रसंघीय खाद्य तथा कृषि संगठन, संयुक्त राष्ट्र संघीय शैक्षिक वैज्ञानिक तथा सांस्कृतिक संगठन र विश्व स्वास्थ्य संगठन र अन्य अन्तर्राष्ट्रिय संगठनहरूले आप्रवासी कामदार र तिनीहरूको परिवारका सदस्यहरू सम्बन्धमा गरेका कार्यहरूको महत्वलाई मान्यता दिंदै,

आप्रवासी कामदारहरू र तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूका अधिकारको संरक्षणका सम्बन्धमा केही राष्ट्रहरूले क्षेत्रीय तथा द्विपक्षीय रूपमा हासिल गरेको प्रगति र यस क्षेत्रमा हुने द्विपक्षीय सम्झौताहरूको महत्व र उपयोगितालाई मान्यता दिंदै,

करोडौं व्यक्तिहरू संलग्न हुने र अन्तर्राष्ट्रिय समुदायका धेरै राष्ट्रहरूलाई असर पारिरहेको आप्रवासन प्रक्रियाको महत्व र विस्तार मनन गर्दै,

विभिन्न देशहरू र जनतामा आप्रवासी कामदारहरूको प्रवाहले पार्ने प्रभाव प्रति सचेत हुँदै र आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूसम्बन्धी आधारभूत सिद्धान्तहरूमा राज्यहरूको सहमतिका लागि साभ्ना आधार तथा मान्यताहरू स्थापना गर्ने चाहना राख्दै,

आप्रवासी कामदारहरू र तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरू आफ्नो राष्ट्रमा नभएको र रोजगारीका राष्ट्रमा भएको कारण उनीहरूले सामना गर्नुपर्ने कठिनाईहरू र उनीहरूको कमजोर स्थितिप्रति विचार गर्दै,

आप्रवासी कामदारहरू र तिनीहरूका परिवारहरूका सदस्यहरूका अधिकारहरूलाई संसारका सबै क्षेत्रमा पर्याप्त मात्रामा मान्यता नदिएको कारण उनीहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय संरक्षणका खाँचो छ भन्ने कुरामा सहमत भई,

आप्रवासी कामदारका परिवारका सदस्यहरू तथा आप्रवासी कामदार स्वयंको लागि समेत आप्रवासनले धेरै गम्भीर समस्याहरू, खासगरी पारिवारिक विखण्डनको समस्या निम्त्याइरहेको छ भन्ने कुरालाई विचार गर्दै,

आप्रवासन अनियमित भएको अवस्थामा यसले धेरै गम्भीर मानवीय समस्याहरू निम्त्याउँछ भन्ने कुरालाई मनन गर्दै यसको निराकरणका लागि लुकिछिपी हुने आप्रवासीसम्बन्धी गतिविधि तथा बेचबिखनलाई रोकथाम तथा उन्मूलन गर्नका लागि उपयुक्त कदम चालिनु पर्छ र साथ-साथै उनीहरूका आधारभूत अधिकारको संरक्षणलाई सुनिश्चितता गर्नुपर्छ भन्ने कुरामा सहमत हुँदै,

अभिलेखबद्ध नभएका वा अनियमित स्थितिमा रहेका कामदारहरूलाई अन्य कामदारहरूका तुलनामा प्रतिकूल स्थितिमा काममा लगाइएको हुन्छ र केही रोजगारदाताहरूले यसलाई अनुचित प्रतिस्पर्धाको माध्यमबाट बढीभन्दा बढी फाइदा लिन यस्ता कामदारहरू खोज्ने अवसरको रूपमा लिन्छन भन्ने कुरालाई विचार गर्दै,

सबै आप्रवासी कामदारहरूका मौलिक मानव अधिकारलाई अभि व्यापक रूपमा संरक्षण गर्न सकिएमा अनियमित रूपमा रहेका कामदारहरूका संख्या कम गर्न र यसको अतिरिक्त सामान्य अवस्थामा आप्रवासी कामदारहरू र तिनीहरूको परिवारका सदस्यहरूलाई केही अतिरिक्त अधिकारहरू प्रदान गर्दा सम्बन्धित

राज्यहरूका कानून र कार्यविधिहरूको परिपालना र सम्मान गर्ने तर्फ आप्रवासीहरू र रोजगारदाताहरूलाई प्रोत्साहन गर्न सकिन्छ भन्ने कुरालाई विचार गर्दै,

उपरोक्त कारणहरूले गर्दा सबै आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूको अधिकारलाई अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा संरक्षण गर्नुपर्छ भन्ने कुरामा सहमत भई तथा विश्वव्यापी रूपमा लागू गर्न सकिने विस्तृत महासन्धिको आधारभूत मूल्य र मान्यताहरूलाई स्थापित गर्दै,

देहाय बमोजिम गर्न सहमत भएका छन्:-

भाग - १

क्षेत्र र परिभाषा

धारा - १

१. यस महासन्धिमा यसपछि अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक यो महासन्धि सबै आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूमाथि लिङ्ग, जात, जाति, रंग, भाषा, धर्म वा विश्वास, राजनीतिक वा अन्य विचार, राष्ट्रिय, जातिय वा सामाजिक उत्पत्ति, राष्ट्रियता, उमेर, आर्थिक हैसियत, सम्पत्ति, वैवाहिक स्थिति, जन्म वा अन्य कुनै स्थितिका आधारमा भेदभाव नगरी समान रूपमा लागू हुनेछ ।
२. यो महासन्धि आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनका परिवारका सदस्यहरूको आप्रवासको तयारी, प्रस्थान, यात्राको बीच बाटो र बसाइको समग्र अवधि, रोजगारीको राष्ट्रमा गरिने पारिश्रमिक पाउने क्रियाकलाप र उत्पत्तिको राष्ट्र वा बसोबासको राष्ट्रमा फिर्ता आउने लगायतका आप्रवासनका समग्र प्रक्रियाहरूका दौरानमा लागू हुनेछ ।

धारा - २

यस महासन्धिको प्रयोजनको लागि:

१. “आप्रवासी कामदार” भन्नाले आफू नागरिक नरहेको राष्ट्रमा तलव पाउने क्रियाकलापमा लगाइने, लागेको वा लगाइएको व्यक्तिलाई सम्झनु पर्दछ ।
- २ (क) “सीमा क्षेत्रका कामदार” भन्नाले सामान्यतया हरेक दिन वा हप्तामा एक पटक काम गर्ने छिमेकी देशको ठाउँबाट आफ्नो बसोबास गर्ने देशमा फर्कने आप्रवासी कामदारलाई सम्झनु पर्दछ ।
(ख) “मौसमी कामदार” भन्नाले कामको प्रकृतिकै कारणबाटै मौसमी अवस्थामा निर्भर गर्नु पर्ने वा वर्षको कुनै खास समय अवधिमा मात्र गर्नुपर्ने काम गर्ने आप्रवासी कामदारलाई सम्झनु पर्दछ ।

- (ग) “सामुद्रिक कामदार” भन्नाले आफू नागरिक नरहेको राष्ट्रमा दर्ता भएको सामुद्रिक वाहनमा कार्यरत आप्रवासी कामदारलाई सम्झनु पर्दछ र जसमा माफ्तीहरू समेत पर्दछन् ।
- (घ) “विदेशी प्रतिष्ठानमा काम गर्ने कामदार” भन्नाले आफू नागरिक नरहेको देशको क्षेत्राधिकार भित्र रहेको प्रतिष्ठानमा काम गर्ने कामदारलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (ङ) “यात्रा सुचीको कामदार” भन्नाले आफ्नो पेशाको प्रकृतिकै कारण आफ्नो बसोबास एउटा राष्ट्रमा भएको तर छोटो समयको लागि अर्को राष्ट्र वा राष्ट्रहरूमा यात्रा गरिरहनु पर्ने आप्रवासी कामदारलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (च) “आयोजना आवद्ध कामदार” भन्नाले रोजगारदाताले संचालन गरेको परियोजनाको काममा निश्चित समयसम्म काम गर्ने गरी रोजगारीको मुलुकमा प्रवेश गराइएको आप्रवासी कामदारलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (छ) “विशेष रोजगारका कामदार” भन्नाले त्यस्तो आप्रवासी कामदारलाई सम्झनु पर्दछः
१. जो रोजगारदाताले कुनै निश्चित र सीमित समयावधिका लागि रोजगारीको राष्ट्रमा कुनै निश्चित काम गर्न पठाइएको हुन्छ, वा
 २. जो कुनै निश्चित र सीमित समयावधिको लागि पेशागत, व्यवसायिक, प्राविधिक वा अरु उच्च दक्षता चाहिने काममा कार्यरत हुन्छ, वा
 ३. जो रोजगारीको राष्ट्रमा रहेको रोजगारदाताको अनुरोधमा छोटो वा अल्पकालिन प्रकृतिको कार्यका लागि निश्चित र सीमित समयावधिको लागि काममा लगाइएको र सो काम सम्पन्न भएपछि वा बस्न पाउने समयावधि समाप्त भएपछि सो काम नगरेमा वा चाँडै सकेमा रोजगारीको राष्ट्र छोडी जानुपर्ने प्रकृतिको काममा कार्यरत रहेको हुन्छ ।
- (ज) “स्वरोजगारमा रहेको कामदार” भन्नाले करारमा काम गरिरहेको व्यक्ति बाहेक एकलै वा परिवारका अन्य सदस्यहरू समेत भई पारिश्रमिक पाउने काम गरिरहेको आप्रवासी कामदार तथा अन्य आप्रवासी कामदार, जुन रोजगारीको राष्ट्रको प्रचलित कानून वा द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय सम्झौता बमोजिम स्वरोजगारमा रहेको कामदारलाई सम्झनु पर्दछ ।

धारा - ३

यो महासन्धि देहायका व्यक्तिहरूमाथि लागू हुनेछैन :-

- (क) कुनै अन्तर्राष्ट्रिय संगठन वा निकायद्वारा काममा पठाइएको वा कुनै राष्ट्रद्वारा आफ्नो भू-भाग बाहिर काममा पठाइएका व्यक्तिहरू जसको प्रवेश र हैसियत सामान्य अन्तर्राष्ट्रिय कानून वा निश्चित अन्तर्राष्ट्रिय सम्झौता वा महासन्धिद्वारा नियमित गरिएका हुन्छन्,
- (ख) कुनै राष्ट्र वा यसको तर्फबाट विकास कार्यक्रममा सहभागी हुन वा सहयोग पुऱ्याउन पठाइएका वा खटाइएको व्यक्तिहरू जसको प्रवेश र हैसियत रोजगारीको राष्ट्रसँगको सम्झौताद्वारा नियमित हुन्छ, र जसलाई सो सम्झौताअनुसार आप्रवासी कामदार भनिदैन,

- (ग) उत्पत्तिको राष्ट्र बाहेक अन्य राष्ट्रमा लगानीकर्ताको रूपमा बसोबास गरिरहेका व्यक्तिहरू,
- (घ) राष्ट्रिय कानून वा अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजबाट सम्बन्धित राष्ट्रको लागि अन्यथा उल्लेख भएका बाहेक शरणार्थी वा राज्यविहिन व्यक्तिहरू,
- (ङ) विद्यार्थी तथा प्रशिक्षार्थीहरू,
- (च) रोजगारीको देशमा बसोबास गर्न नपाउने र त्यस्तो देशमा तलवी काममा संलग्न नरहेको सामुद्रिक कामदार वा सामुद्रिक क्षेत्रमा काम गर्ने कामदारहरू,

धारा - ४

यस महासन्धिको प्रयोजनका लागि "परिवारको सदस्य" भन्नाले आप्रवासी कामदारसँग विवाह भएको वा प्रचलित कानून बमोजिम विवाह भए सरहको सम्बन्ध भएको व्यक्ति र उनीहरूमा आश्रित बालबालिका र प्रचलित कानून वा सम्बन्धित देशहरूबीचको द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय सम्झौता बमोजिम परिवारको सदस्य मानिने अन्य आश्रित व्यक्तिहरू समेतलाई जनाउँदछ ।

धारा - ५

- यस महासन्धिको प्रयोजनका लागि आप्रवासी कामदार र उनीहरूको परिवारका सदस्यहरू भन्नाले,
- (क) रोजगारीको राष्ट्रमा प्रवेश गर्न, बस्न र कुनै तलवी काम गर्न सो राष्ट्रको कानून वा सो राष्ट्र पक्ष रहेको अन्तर्राष्ट्रिय सम्झौता बमोजिम अनुमति पाएको अभिलेखबद्ध वा नियमित रूपमा रहेको व्यक्तिहरूलाई लिइन्छन् ।
 - (ख) माथि अनुच्छेद (क) बमोजिमका शर्त पूरा नगरेको भएमा निजहरूलाई अभिलेखबद्ध नभएका वा अनियमित रूपमा रहेको व्यक्तिहरूको रूपमा लिइनेछ ।

धारा - ६

- यस महासन्धिको प्रयोजनका लागि,
- (क) "उत्पत्तिको राष्ट्र" भन्नाले सम्बन्धित व्यक्ति जुन राष्ट्रको नागरिक हो, सो राष्ट्रलाई सम्झनु पर्दछ ।
 - (ख) "रोजगारीको राष्ट्र" भन्नाले कुनै पारिश्रमिक पाउने काम गर्दै रहेको, काम लगाइने वा लगाइएको राष्ट्रलाई सम्झनु पर्दछ ।
 - (ग) "बाटोमा पर्ने राष्ट्र" भन्नाले उत्पत्ति राष्ट्रबाट रोजगारीको राष्ट्रसम्म र रोजगारीको राष्ट्रबाट उत्पत्ति वा बसोबासको राष्ट्रसम्म आउने जाने बाटोमा पर्ने राष्ट्रलाई भन्ने सम्झनु पर्दछ ।

भाग - २

अधिकारको सम्बन्धमा अविभेद

धारा - ७

पक्ष राष्ट्रहरू मानव अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेजहरू बमोजिम उनीहरूको भू-भागमा बस्ने वा उनीहरूको अधिकार क्षेत्रभित्रको सबै आप्रवासी कामदार र उनीहरूको परिवारका सदस्यहरूलाई सम्मान गर्ने र लिङ्ग, जात, वर्ण, भाषा, धर्म वा विश्वास, राजनीतिक वा अन्य विचार, राष्ट्रिय, जातीय वा सामाजिक उत्पत्ति, राष्ट्रियता, उमेर, आर्थिक अवस्था, सम्पत्ति, वैवाहिक स्थिति, जन्म वा अन्य आधारमा यस महासन्धिद्वारा प्रदत्त अधिकारको प्रयोगमा कुनै भेदभाव गर्ने छैन भन्ने कबूल गर्दछन् ।

भाग - ३

सबै आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूको परिवारका सदस्यहरूको मानव अधिकार

धारा ८

१. आप्रवासी कामदारहरू र तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरू आफ्नो उत्पत्तिको राष्ट्र लगायत अन्य कुनै पनि राष्ट्र छोड्न स्वतन्त्र हुनेछन् । कानून बमोजिम राष्ट्रिय सुरक्षा, सार्वजनिक व्यवस्था, सार्वजनिक स्वास्थ्य वा नैतिकताका आधारमा यस अधिकारमाथि नियन्त्रण गर्न अत्यावश्यक भएमा बाहेक यस अधिकारमाथि कुनै प्रतिबन्ध लगाइने छैन ।
२. आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूको परिवारका सदस्यहरूलाई उनीहरूको उत्पत्तिको राष्ट्रमा कुनै पनि समयमा प्रवेश गर्ने र रहने अधिकार हुनेछ ।

धारा - ९

आप्रवासी कामदारहरू र तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूको बाँच्न पाउने अधिकार कानूनद्वारा सुरक्षित हुनेछ ।

धारा - १०

आप्रवासी कामदार तथा निजको परिवारको सदस्यलाई यातना वा क्रूर वा अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार वा सजाय गरिने छैन ।

धारा - ११

- (१) आप्रवासी कामदार तथा निजको परिवारको सदस्यलाई दास वा बाँधा बनाइने छैन ।
- (२) आप्रवासी कामदार तथा निजको परिवारको सदस्यलाई जर्बजस्ती वा अनिवार्य श्रम गर्न लगाइने छैन ।

- (३) यस धाराको अनुच्छेद (२) को कुनै कुराले कुनै अपराध गरे वापत कठोर र श्रम सहितको कैदको सजाय गर्ने व्यवस्था भएका राज्यहरूमा सक्षम अदालतको फैसला बमोजिम त्यस्तो सजाय दिने कुरालाई बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।
- (४) यस धाराको प्रयोजनका लागि "जबजस्ती वा अनिवार्य श्रम" भित्र देहायका कुराहरू समावेश हुने छैनन् :-
- (क) यस धाराको अनुच्छेद (३) मा उल्लेख नभएको कुनै काम वा सेवा अदालतको कानून बमोजिमको आदेशको परिणाम स्वरूप थुनामा रहेको व्यक्ति वा त्यस्तो थुनाबाट सशर्त थुना मुक्त भएको व्यक्तिलाई लगाइएको भएमा,
- (ख) कुनै संकटकालिन अवस्था वा समुदायको जीवन वा सुविधामा आघात पार्ने दैवी प्रकोपका अवस्थामा गर्न लगाइएको सेवा,
- (ग) सम्बन्धित देशका नागरिकलाई समेत लागू गरिएको सामान्य नागरिक दायित्व अन्तर्गतको कुनै सेवा वा काम ।

धारा - १२

- (१) आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई विचार, विवेक र धर्मको स्वतन्त्रता हुनेछ । यस स्वतन्त्रता अन्तर्गत कुनै धर्म मान्ने वा छान्न पाउने वा रोजेको विचार अवलम्बन गर्न पाउने र व्यक्तिगत वा सामुदायिक रूपमा, सार्वजनिक रूपमा वा निजी तवरबाट समेत त्यस्तो धर्मको पालना गर्न, पूजा गर्न, प्रचार प्रसार गर्न, पढाउन पाउने स्वतन्त्रता समेत हुनेछन ।
- (२) आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई उनीहरूले चाहेको धर्म वा विश्वास अपनाउन पाउने स्वतन्त्रतामा आघात पर्ने गरी कुनै दवाव दिइने छैन ।
- (३) आफ्नो धर्म वा विश्वासलाई प्रकट वा अभिव्यक्त गर्न पाउने स्वतन्त्रतालाई सार्वजनिक सुरक्षा व्यवस्था, स्वास्थ्य वा नैतिकता वा अरुको मौलिक अधिकारको संरक्षण गर्ने प्रयोजनका लागि आवश्यक परेको अवस्थामा कानून बमोजिम मात्र सीमित गर्न सकिनेछ ।
- (४) यस महासन्धिको पक्ष राष्ट्रहरू आप्रवासी कामदारको आमा बाबुको वा कानूनी अभिभावकको आफ्नो छोरा छोरीलाई आफ्नो विश्वास अनुरूपको धार्मिक तथा नैतिक शिक्षा दिन पाउने अधिकारको संरक्षण गर्ने कबूल गर्दछन् ।

धारा - १३

- (१) आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई कुनै हस्तक्षेप बिना नै विचार राख्ने स्वतन्त्रता हुनेछ ।
- (२) आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई विचार अभिव्यक्त गर्ने स्वतन्त्रता

हुनेछ । यस अधिकार अन्तर्गत सूचना वा जानकारी वा विचार माग्ने, पाउने वा प्राप्त गर्ने अधिकार र उनीहरूले चाहेको सूचना वा जानकारी मौखिक वा लिखित वा छापिएको वा कलाको वा अन्य कुनै माध्यमबाट प्राप्त गर्न सक्नेछन् ।

(३) अनुच्छेद (२) मा प्रदत्त अधिकारको प्रयोग गर्दा विशेष कर्तव्य र दायित्वहरू वहन गर्नुपर्नेछ । यसमा केही निश्चित प्रतिबन्धहरू कानून बमोजिम देहायको आवश्यक कारण परेको अवस्थामा लाग्न सक्नेछ :-

- (क) अरुको अधिकार र ख्यातिको सम्मानका लागि,
- (ख) सम्बन्धित राष्ट्रको सुरक्षा वा सार्वजनिक व्यवस्था वा स्वास्थ्य वा नैतिकताको संरक्षणका लागि,
- (ग) युद्धको प्रचार-प्रसार रोक्नका लागि
- (घ) भेदभाव, शत्रुता वा हिंसालाई बढावा दिने किसिमका राष्ट्रिय, जातीय वा धार्मिक द्वेषको वकालतका क्रियाकलापहरू रोक्ने कार्यका लागि

धारा - १४

कुनै पनि आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यलाई स्वेच्छाचारीपूर्वक वा गैरकानूनी तवरले उनीहरूको गोपनीयता, परिवार, घर, पत्राचार वा अन्य संचार माथि हस्तक्षेप गरिने छैन, र उनीहरूको सम्मान तथा प्रतिष्ठामा कुनै गैरकानूनी आक्रमण गरिने छैन । प्रत्येक आप्रवासी कामदार तथा निजको परिवारका सदस्यलाई त्यस्तो हस्तक्षेप वा आक्रमण विरुद्ध कानूनद्वारा संरक्षित हुन पाउने अधिकार हुनेछ ।

धारा - १५

आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यले व्यक्तिगत वा अरूसँग सामूहिक रूपमा स्वामित्वमा राखिएको सम्पत्तिबाट स्वेच्छाचारीपूर्ण तरिकाबाट वंचित गरिने छैन । रोजागरीको राष्ट्रमा प्रचलित कानून बमोजिम कुनै आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यको सम्पत्ति पूर्ण वा आंशिक रूपमा प्राप्ती गरेमा सम्बन्धित व्यक्तिलाई उचित र पर्याप्त क्षतिपूर्ति पाउने अधिकार हुनेछ ।

धारा - १६

- (१) आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई स्वतन्त्रता तथा व्यक्तिगत सुरक्षाको अधिकार हुनेछ ।
- (२) आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई सार्वजनिक अधिकारी वा निजी व्यक्ति, समूह वा संस्थाबाट हुने हिंसा, भौतिक हानी नोक्सानी, धम्की वा त्रास विरुद्ध राज्यबाट प्रभावकारी संरक्षण पाउने अधिकार हुनेछ ।

- (३) कानून कार्यान्वयन गर्ने अधिकारीहरूबाट आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूको परिचयको जाँच गर्दा कानूनद्वारा निर्धारित कार्यविधि अनुरूप गरिनेछ ।
- (४) आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई व्यक्तिगत वा सामुहिक रूपमा स्वेच्छाचारी रूपमा पत्राउ वा नजरबन्दमा राखिने छैन र कानूनद्वारा निर्धारित आधार तथा प्रक्रिया बमोजिम बाहेक तिनीहरूको स्वतन्त्रतामा कुनै हस्तक्षेप गरिने छैन ।
- (५) पत्राउ गरिएका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई पत्राउ गर्दा कै समयमा संभव भएसम्म उनीहरूले बुझ्ने भाषामा पत्राउ पर्नुको कारणको बारेमा जानकारी दिइनेछ र तिनीहरूलाई चाडोभन्दा चाडो उनीहरूको बुझ्ने भाषामा उनीहरू विरुद्ध लगाइएको अभियोगका बारेमा जानकारी दिइनेछ ।
- (६) कुनै फौजदारी अभियोगमा पत्राउ गरिएका वा थुनामा राखिएका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई यथाशिघ्र न्यायाधीश वा कानून बमोजिम न्यायिक अधिकार प्रयोग गर्ने अधिकारी समक्ष पेश गरिनेछ र मनासिव समय भित्र निज विरुद्ध मुद्दा दायर गरिनेछ वा थुनामुक्त गरिनेछ । पुर्पक्षको क्रममा रहदा थुनामा नै राख्नुपर्ने भन्ने कुरा नियमकै रूपमा लिइने छैन तर सुनवाईको चरणमा वा न्यायिक प्रक्रियाको अरु कुनै चरणमा वा फैसला कार्यान्वयनको चरणमा उपस्थित हुने कुराको प्रत्याभूति भएमा थुनाबाट मुक्त गर्न सकिनेछ ।
- (७) आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यलाई पुर्पक्षको क्रममा वा अन्य कुनै अवस्थामा थुनामा राखिएको भएमा-
- (क) निजले अनुरोध गरेमा निजको उत्पत्तिको राष्ट्र वा सो राष्ट्रको हितको प्रतिनिधित्व गर्ने राष्ट्रको कन्सुलर वा कुटनैतिक निकाय समक्ष निजलाई पत्राउ गर्नुपर्ने वा हिरासतमा लिनुपर्ने कारण सहितको जानकारी बिना कुनै ढिलाइ दिइनेछ ।
- (ख) सम्बन्धित व्यक्तिलाई उक्त निकायहरू समक्ष संचार सम्पर्क राख्ने अधिकार हुनेछ । त्यसरी सम्बन्धित व्यक्तिले सम्बन्धित निकायलाई पठाइएको संचारलाई बिना कुनै ढिलाइ पठाइ दिइनेछ र निजलाई उपरोक्त निकायबाट पठाइएको संचार बिना कुनै ढिलाइ पाउने अधिकार हुनेछ ।
- (ग) सम्बन्धित व्यक्तिलाई उपरोक्त अधिकारहरू र सम्बन्धित देशहरू बीच यस विषयमा कुनै सन्धि सम्झौता भएको भए सो बाट प्राप्त हक अधिकारहरूका सम्बन्धमा समेत जानकारी दिइनेछ । जसमा उक्त निकायहरूका प्रतिनिधिहरूसँग पत्राचार गर्ने वा भेट्ने र कानूनी प्रतिनिधित्वको लागि आवश्यक व्यवस्था मिलाउने अधिकार जस्ता कुराहरू समावेश हुन सक्नेछन् ।
८. पत्राउ वा नजरबन्दको कारण स्वतन्त्रताबाट बन्धित गरिएका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई अदालतमा पेश गरिएपछि उनीहरूको नजरबन्द वा पत्राउको कानूनी अवस्था बारेमा चाडै कारवाही सुरु गरी निर्णय पाउने र नजरबन्द गैरकानूनी देखिएमा थुना मुक्तिको आदेश

पाउने अधिकार हुनेछ । अदालती कारवाहीका चरणमा पत्राउ भएमा निजले भाषा बुझ्न नसकेमा निःशुल्क अनुवादकर्ताको माध्यमबाट सहयोग उपलब्ध गराइनेछ ।

९. गैरकानूनी पत्राउ वा नजरबन्दमा परेका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारहरूका सदस्यहरूलाई क्षतिपूर्ति पाउने अधिकार हुनेछ ।

धारा - १७

१. स्वतन्त्रताबाट बन्चित गरिएको आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूसँग पूर्ण रूपमा मानवीय व्यवहार गरिनेछ र व्यक्तिको अन्तर्निहित प्रतिष्ठा र सांस्कृतिक पहिचान प्रति समेत सम्मान प्रकट गरिनेछ ।
२. अपवादात्मक परिस्थितिहरूमा बाहेक आरोपित आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई कसूर प्रमाणित भइसकेका व्यक्तिहरूभन्दा अलग्गै राखी आरोप नलागेका व्यक्ति सरह उपयुक्त व्यवहार गरिनेछ । आरोपित बालबालिकाहरूलाई वयस्कहरूभन्दा अलग्गै राखी सकेसम्म चाडो पुर्पक्षको लागि पेश गरिनेछ ।
३. बाटोमा पर्ने राष्ट्र वा रोजगारीको राष्ट्रमा आप्रवाससम्बन्धी कानूनी व्यवस्थाहरू उल्लंघन गरेवापत थुनामा राखिएका आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यलाई संभव भएसम्म कसूर प्रमाणित भएका वा पुर्पक्षको लागि थुनामा रहेका व्यक्तिहरूभन्दा अलग्गै राखिनेछ ।
४. अदालतको फैसला बमोजिम कैद तोकी कैदमा रहेको आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको कुनै सदस्यलाई कैदमा राख्नुको मुख्य उद्देश्य निजलाई सुधार गर्ने र सामाजिक पुनर्स्थापना गर्ने हो । आरोपित बालबालिकाहरूलाई वयस्कहरूबाट अलग्गै राखी उनीहरूको उमेर र कानूनी हैसियत अनुरूपको व्यवहार गरिनेछ ।
५. नजरबन्द वा कैदमा रहेको अवस्थामा आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारहरूका सदस्यहरूले त्यस देशका नागरिकले पाए सरह आफ्नो परिवारका सदस्यहरूसँग भेटघाट गर्न पाउनेछन् ।
६. आप्रवासी कामदारलाई स्वतन्त्रताबाट बन्चित गरिएको अवस्थामा सम्बन्धित देशको सक्षम निकायले निजको परिवारको सदस्यहरू खासगरी पति वा पत्नी वा बालबालिकाहरूले सामना गर्नुपर्ने समस्याहरूप्रति ध्यान पुऱ्याउनेछन् ।
७. बाटोमा पर्ने राष्ट्र वा रोजगारीको राष्ट्रमा त्यहाँको प्रचलित कानून बमोजिम कुनै पनि प्रकारको थुनामा राखिएका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूले सोही अवस्थामा रहेका सम्बन्धित राष्ट्रका नागरिकहरूले उपभोग गरे सरहको अधिकार उपभोग गर्नेछन् ।
८. आप्रवास सम्बन्धी कुनै कानूनी व्यवस्थाको उल्लंघन गरे नगरेको भनी जाँच गर्ने सिलसिलामा आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यलाई थुनामा राखिएको भएमा त्यसका लागि निजले कुनै खर्च गर्नुपर्ने छैन ।

धारा - १८

१. आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई अदालत वा न्यायाधिकरणको अगाडि सम्बन्धित राज्यको नागरिक सरह समानताको अधिकार प्राप्त हुनेछ । तिनीहरू विरुद्धको कुनै फौजदारी अभियोग वा मुद्दामा तिनीहरूको अधिकार तथा दायित्वको निर्णय गर्दा कानूनद्वारा स्थापित सक्षम, स्वतन्त्र र निष्पक्ष न्यायाधिकरणद्वारा सार्वजनिक तथा निष्पक्ष सुनुवाई गरिनुपर्ने अधिकार प्राप्त हुनेछ ।
२. फौजदारी अभियोग लागेका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई कानून बमोजिम अन्यथा प्रमाणित नगरिएसम्म निर्दोष भनी अनुमान गरिनेछ ।
३. फौजदारी अभियोग लगाइएका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरू देहायका न्यूनतम प्रत्याभूतीका हकदार हुनेछन् :-
 - (क) उनीहरू विरुद्धको अभियोगको प्रकृति र कारण उनीहरूले बुझ्न सक्ने भाषामा तुरुन्तै र विस्तृत रूपमा थाहा पाउने,
 - (ख) उनीहरूको प्रतिरक्षा तथा छानेको कानून व्यवसायीसँग सम्पर्कको लागि पर्याप्त समय र सुविधा पाउने,
 - (ग) अनुचित ढिलाई नगरी मुद्दा सुनुवाई गरिने,
 - (घ) उनीहरूको उपस्थितिमा मुद्दा सुनुवाई गरिनुपर्ने र उनीहरू आफैँ वा उनीहरूले छानेको कानून व्यवसायीद्वारा प्रतिरक्षा गर्न पाउनुपर्ने, कानूनी सहायता गरिदिने कोही नभएमा पनि उक्त अधिकारहरूको बारेमा जानकारी दिइनुपर्ने र न्यायको रोहबाट आवश्यक देखिएमा कानून व्यवसायी नियुक्त गरिदिनु पर्ने र उनीहरूको तिर्ने क्षमता पर्याप्त नदेखिएमा सोको खर्च पनि तिरी दिनुपर्ने,
 - (ङ) उनीहरूको तर्फका साक्षीहरू उपस्थित गराई परीक्षण गराई पाउने तथा सोही अनुरूप उनीहरू विरुद्धका साक्षीहरूको परीक्षण गर्न पाउने,
 - (च) अदालतमा प्रयोग भएको भाषा नबुझ्ने भएमा उसले बुझ्ने भाषामा दोभाषेको निःशुल्क सहायता पाउने,
 - (छ) आफैँ विरुद्ध बयान दिन वा अपराधमा सावित गराउन नपाइने,
४. बालबालिकाको हकमा सुनुवाईका कार्यविधिहरू उनीहरूको उमेर र उनीहरूलाई समाजमा पुनर्स्थापना गराउने किसिमका हुनेछन् ।
५. कुनै कसूर प्रमाणित भएका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई तोकिएको कसूर र सजाय कानून बमोजिम उच्च तहको न्यायाधीकरणबाट दोहोर्नाई हेरी पाउने अधिकार हुनेछ ।
६. अन्तिम निर्णयबाट फौजदारी कसूरको प्रमाणित भएका आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यको हकमा पछि गएर सो निर्णय उल्टेमा वा पछि थाहा हुन आएको नयाँ तथ्यबाट निर्णायक रूपमा निजलाई अन्याय परेको कुरा देखिन आई माफी पाएमा पूर्ण वा आंशिक रूपमा निजकै

कारणबाट सो नयाँ तथ्य समयमा प्रकट हुन नआएको भन्ने प्रमाणित भएमा बाहेक त्यसरी सजायबाट पीडित हुने व्यक्तिलाई कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति दिइनेछ ।

७. सम्बन्धित देशको फौजदारी कानून र कार्यविधि अनुसार एक पटक अन्तिम रूपमा दोषी ठहरिएको वा कसूरबाट सफाई पाएको आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यलाई सोही कसूरमा पूनः मुद्दा चलाइने वा सजाय गरिने छैन ।

धारा १८

१. कुनै पनि आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यलाई कुनै कार्य हुँदाका बखत प्रचलित राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय कानून अन्तर्गत कसूर नमानिने कुनै कार्य गरेको वा नगरेको आधारमा कसूरदार ठहर्‍याइने छैन र कसूर हुँदाका बखत तोकिएको सजायभन्दा बढी सजाय गरिने छैन । कसूर हुँदाका बखत तोकिएको सजायभन्दा कम सजायपछि बनेको कानूनद्वारा तोकिएको अवस्थामा पछि घटाइएको सजायको फाइदा निजलाई दिइनेछ ।
२. कुनै आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यलाई कुनै फौजदारी कसूर गरे वापत सजाय तोकदा आप्रवासी कामदारको मानवोचित पक्ष खासगरी निजको बसोबास गर्न वा काम गर्न पाउने अधिकारका सम्बन्धमा ध्यान दिनुपर्नेछ ।

धारा २०

१. कुनै आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यलाई करारीय दायित्व पूरा गर्न नसकेको आधारमा मात्र थुनामा राखिने छैन ।
२. काम सम्बन्धी करारको दायित्व पूरा गर्नुपर्ने कुरा बसोबास वा काम गर्ने अनुमतीको पूर्वशर्त भएका बाहेकको कसैलाई काम सम्बन्धी करारको दायित्व पूरा नगरेको भन्ने आधारमा मात्र बसोबास वा काम गर्ने अनुमतीबाट बन्चित गरिने छैन ।

धारा २१

कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त सार्वजनिक पदाधिकारीहरू बाहेक अरु कसैले राष्ट्रिय भू-भाग वा काम गर्ने अनुमतीको ठाउँमा परिचय पत्र, प्रवेशाज्ञा वा बस्ने अनुमती पत्र, बसोबास गर्ने वा काम गर्ने अनुमती पत्र जफत गर्ने, नष्ट गर्न वा सो गर्ने प्रयास गर्ने कार्य गैरकानूनी हुनेछ । यस्ता कागजातहरू अधिकार प्राप्त निकायले जफत गर्दा समेत विस्तृत भर्पाइ नदिई गरिने छैन । आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यको राहदानी वा सो सरहको कागजात कुनै पनि अवस्थामा नष्ट गरिने छैन ।

धारा २२

१. आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यलाई सामुहिक रूपमा निष्कासन गरिने छैन । प्रत्येक निष्कासनको कारवाहीलाई व्यक्तिगत रूपमा जाँच तथा निर्णय गरिनेछ ।

२. सक्षम निकायको निर्णयबाट कानून बमोजिम मात्र आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यलाई पक्ष राष्ट्रको भू-भागबाट निष्कासन गर्न सकिनेछ ।
३. उक्त निर्णय उनीहरूले बुझ्ने भाषामा दिइने छ । उनीहरूको अनुरोधमा अन्यथा अपवादात्मक अवस्थामा बाहेक निर्णयको जानकारी लिखित रूपमा दिइनेछ र राष्ट्रिय सुरक्षाको दृष्टिबाट दिन नमिल्नेमा बाहेक सो निर्णयको कारण बारेमा समेत जानकारी दिइनेछ । सम्बन्धित व्यक्तिलाई यी अधिकारहरूको बारेमा निर्णय दिनुभन्दा अगावै वा निर्णय कै क्रममा सुसूचित गरिनु पर्ने छ ।
४. न्यायिक निकायले अन्तिम निर्णय नगर्दासम्म राष्ट्रिय सुरक्षाको दृष्टिबाट अन्यथा गर्नु परेमा बाहेक सम्बन्धित व्यक्तिलाई निजलाई निष्कासन गरिनु नपर्ने कारणहरू पेश गर्न र उनलाई निष्कासन गर्ने निर्णय पुनरावलोकन गरियोस भनी माग गर्ने अधिकार हुनेछ । त्यस्तो पुनरावलोकनको निर्णय नहुँदासम्म निष्कासन गर्ने निर्णय कार्यान्वयन नगरियोस् भनी माग गर्ने अधिकार निजलाई हुनेछ ।
५. निष्कासन गर्ने निर्णय कार्यान्वयन भइसकेपछि सो निर्णय उल्टी हुने भएमा सम्बन्धित व्यक्तिलाई कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति माग गर्ने अधिकार हुनेछ र निजलाई सम्बन्धित देशमा पूनः प्रवेश गर्न नदिन पुरानो निर्णय प्रयोग गरिने छैन ।
६. निष्कासनको अवस्थामा सम्बन्धित व्यक्तिलाई प्रस्थान अधि र पछि आफ्नो बाँकी बक्यौता ज्याला लिने र तिर्नु बुझाउनुपर्ने दायित्व बुझाई हिसाव मिलान गर्ने मनासिव समय दिनुपर्नेछ ।
७. निष्कासन गर्ने निर्णयको कार्यान्वयनलाई प्रतिकूल प्रभाव नपारी आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यले उत्पत्तिको राष्ट्र बाहेक अन्य राष्ट्रमा प्रवेशको माग गर्न सक्नेछ ।
८. आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यको निष्कासन गर्दा सोका लागि लाग्ने खर्च निजले व्यहोर्ने छैन । सम्बन्धित व्यक्तिलाई आफ्नो यात्रा खर्च तिर्न लगाउन सकिनेछ ।
९. रोजगारीको राष्ट्रबाट निष्कासन गर्ने निर्णयले पाउनुपर्ने बाँकी ज्याला वा राष्ट्रले कानून बमोजिम प्राप्त अन्य हक अधिकारमा प्रतिकूल प्रभाव पुऱ्याएको मानिने छैन ।

धारा २३

यस महासन्धिद्वारा मान्यता प्रदान गरिएका अधिकारहरू उल्लंघन गरिएको कुनै पनि अवस्थाका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारहरूका सदस्यहरूले आफ्नो उत्पत्तिको राष्ट्र वा सो राष्ट्रको हित प्रतिनिधित्व गर्ने राष्ट्रको कन्सुलर वा कुटनैतिक निकायहरूबाट संरक्षण र सहयोगको याचना गर्न पाउने अधिकार हुनेछ । खासगरी निष्कासनको अवस्थामा सम्बन्धित व्यक्तिलाई निष्कासन गर्ने राष्ट्रको सम्बन्धित अधिकारीले ढिलाई नगरी निजलाई सो अधिकार भएको कुराको जानकारी दिने र त्यस्तो अधिकारको प्रयोगमा सघाउ पुऱ्याउने कार्य गर्नेछ ।

धारा २४

आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सबै सदस्यलाई कानूनका अगाडि व्यक्ति सरहको मान्यता पाउने अधिकार रहनेछ ।

धारा २५

१. पारिश्रमिक र देहायका कुराहरूमा आप्रवासी कामदारहरूलाई रोजगारीको राष्ट्रका नागरिकहरूलाई लागू हुने भन्दा कम सहूलियत र सुविधाहरू दिइने छैन :-
 - (क) कामका अन्य शर्त, जस्तै:- अतिरिक्त समय काम, काम गर्ने अवधि, साप्ताहिक छुट्टी, तलव सहितको बिदा, सुरक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारीको अन्त्य तथा राष्ट्रिय कानून र व्यवहार बमोजिम यस शब्दावली अन्तर्गत पर्ने अन्य शर्त र सुविधाहरू,
 - (ख) रोजगारीका अन्य शर्तहरू जस्तै रोजगारीको लागि न्यूनतम उमेर, घरमा गर्ने काममा प्रतिबन्ध तथा राष्ट्रिय कानून र व्यवहार बमोजिम रोजगारीका शर्त बुझिने अन्य कुराहरू,
२. यस धाराको अनुच्छेद १ मा उल्लिखित समान व्यवहारको सिद्धान्तबाट निजी रोजगारीका करारहरूलाई बाहेक गर्नु कानून बमोजिमको कार्य हुनेछैन ।
३. बसाई वा रोजगारीमा कुनै अनियमितता भएको कारणले आप्रवासी कामदारहरूलाई यस सिद्धान्तबाट प्राप्त अधिकारबाट बन्चित गरिने छैन भनी पक्ष राष्ट्रहरूले सबै उपयुक्त व्यवस्थाहरू गर्नेछन् । खासगरी त्यस्ता अनियमितताको कारणले रोजगारदाताहरूलाई कुनै कानूनी वा करारिय दायित्वहरूबाट छुटकारा नदिने तथा कुनै पनि प्रकारले उनीहरूको दायित्वहरू सीमित गरिने छैन ।

धारा - २६

१. पक्ष राष्ट्रहरूले आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूको देहायका अधिकारलाई मान्यता प्रदान गर्नेछन् :-
 - (क) सम्बन्धित संस्थाका नियमहरूका अधिनमा रहेर मात्र आफ्नो आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र अन्य हित संरक्षण गर्नको लागि ट्रेड युनियन र कानून बमोजिम स्थापित अन्य संस्थाका बैठकहरू र क्रियाकलापमा सहभागी हुने,
 - (ख) सम्बन्धित संस्थाका नियमहरूको अधिनमा रहेर मात्र कुनै ट्रेड युनियन र माथि उल्लिखित कुनै संस्थामा स्वतन्त्रतापूर्वक आवद्ध हुने,
 - (ग) कुनै ट्रेड युनियनका लागि माथि उल्लेखित कुनै संस्थाको सहयोग र सहायता प्राप्त गर्ने ।
२. प्रजातान्त्रिक समाजमा राष्ट्रिय सुरक्षा, सार्वजनिक शान्ति र व्यवस्थाको हितमा वा अरुको हक अधिकारको संरक्षण गर्न आवश्यक भएको अवस्थामा कानून बमोजिम बाहेक उपरोक्त अधिकारहरूको उपभोगमा कुनै रोक लगाइने छैन ।

धारा - २७

१. सामाजिक सुरक्षाको सन्दर्भमा सम्बन्धित राष्ट्रको कानून तथा द्विपक्षीय र बहुपक्षीय सन्धि बमोजिम तोकिएमा पूर्व शर्तहरू पालना गरेमा आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यलाई रोजगारीको राष्ट्रमा सो राष्ट्रका नागरिकहरूलाई गरे सरहको व्यवहार गरिनेछ । उत्पत्तिको राष्ट्र

तथा रोजगारीको राष्ट्रले यस नियमको कार्यान्वयनको लागि आधारहरू तय गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्न सक्नेछन् ।

२. आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई तत्काल प्रचलित कानूनले सुविधा प्रदान गर्न नमिल्ने भएमा सम्बन्धित राष्ट्रहरूले त्यस्ता व्यक्तिहरूलाई उल्लेखित सुविधाका लागि उनीहरूले प्रदान गरेको रकम समान अवस्थामा रहेका सम्बन्धित राष्ट्रका नागरिकहरूलाई प्रदान गरिने सरहको सोधभर्ना दिने संभावना उपर विचार गर्नेछन् ।

धारा २८

सम्बन्धित राष्ट्रको नागरिकलाई गर्ने समान व्यवहारको आधारमा आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई जीवन रक्षाको लागि र स्वास्थ्यमा पर्ने अपूरणिय क्षति कम गर्न आवश्यक पर्ने स्वास्थ्य सुविधा पाउने अधिकार हुनेछ । त्यस्तो स्वास्थ्य सुविधा उनीहरूको बसाई वा रोजगारीमा अनियमितता भएको आधारमा अस्वीकार गर्न पाइने छैन ।

धारा २९

प्रत्येक आप्रवासी कामदारको बच्चालाई नाम, जन्म दर्ता र राष्ट्रियताको अधिकार हुनेछ ।

धारा ३०

प्रत्येक आप्रवासी कामदारको बच्चालाई सम्बन्धित राष्ट्रका नागरिकहरूलाई भै समानताको आधारमा शिक्षामा पहुँच सम्बन्धी आधारभुत अधिकार रहनेछ । सार्वजनिक पूर्व प्राथमिक शिक्षण संस्थाहरू वा विद्यालयसम्मको पहुँचलाई रोजगारीको राष्ट्रमा सो बच्चाको अभिभावकको अनियमित बसाई वा रोजगारी वा सो बच्चाको अनियमित बसाइको आधारमा अस्वीकार गरिने छैन ।

धारा ३१

१. पक्ष राष्ट्रहरू आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूको सांस्कृतिक पहिचानलाई सम्मान गर्ने कुरा सुनिश्चित गर्दछ र पक्ष राज्यहरू उनीहरूलाई आफ्नो उत्पत्तिको राष्ट्रसँग सांस्कृतिक सम्बन्ध कायम गर्न कुनै रोक लगाउने छैन ।
२. पक्ष राष्ट्रहरूले यस सम्बन्धमा सघाउन र प्रोत्साहन गर्न उपयुक्त व्यवस्था गर्न सक्नेछन् ।

धारा ३२

रोजगारीको राष्ट्रमा बसाइको अवधि समाप्त भएपछि आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई उनीहरूका आय तथा बचत र सम्बन्धित राष्ट्रको प्रचलित कानून बमोजिम निजी धनसम्पत्ति अन्यत्र सार्न पाउने अधिकार हुनेछ ।

धारा ३३

१. आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई देहायका विषयमा उत्पत्तिको राष्ट्र, रोजगारीको राष्ट्र र बाटोमा पर्ने राष्ट्रबाट सूचना पाउने अधिकार हुनेछः-
 - (क) यस महासन्धिबाट सृजना भएका अधिकारहरू,
 - (ख) उनीहरूको प्रवेशका शर्तहरू, सम्बन्धित राष्ट्रको कानून तथा व्यवहारअन्तर्गत उनीहरूका अधिकार तथा दायित्व र सो राष्ट्रभित्र उनीहरूले पूरा गर्नुपर्ने प्रशासनिक तथा अन्य औपचारिकताहरू पूरा गर्न सहायक हुने कुराहरू ।
२. पक्ष राष्ट्रहरूले आफूलाई उपयुक्त लागेका सबै उपायहरू अपनाई उपरोक्त सूचनाहरू प्रचार-प्रसार गर्ने वा रोजगारदाता, ट्रेड युनियन वा अन्य उपयुक्त निकाय वा संस्थाहरूले ती सूचनाहरू प्रदान गर्नेछ भन्ने कुराको सुनिश्चितता गर्नेछन् । आवश्यकता अनुसार अन्य सम्बन्धित राष्ट्रहरूसँग मिलेर काम गर्नेछन् ।
३. यस्ता पर्याप्त सूचनाहरू आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई अनुरोध गरेको खण्डमा दिइनेछ र संभव भएसम्म उनीहरूले बुझ्न सक्ने भाषामा दिनुपर्नेछ ।

धारा ३४

महासन्धिको यस भागमा लेखिएका कुनै पनि कुराले आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई बाटोमा पर्ने राष्ट्र र रोजगारीको राष्ट्रको कानून तथा नियम बमोजिम पूरा गर्नुपर्ने दायित्व ती राष्ट्रहरूका बासिन्दाहरूको सांस्कृतिक पहिचानको सम्मान गर्नुपर्ने दायित्वबाट मुक्त गरेको मानिने छैन ।

धारा ३५

यस महासन्धिको कुनै भागमा लेखिएका कुनै पनि कुरालाई अभिलेखबद्ध नभएका वा अनियमित अवस्थामा रहेका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई नियमित गरेको वा अधिकार प्रदान गरेको भन्ने गरी व्याख्या गरिने छैन । साथै यस महासन्धिको भाग ६ मा उल्लिखित अन्तर्राष्ट्रिय आप्रवास सम्बन्धी उचित र समन्यायिक शर्तलाई यसले प्रतिकूल प्रभाव पारेको मानिनेछ ।

भाग - ४

अभिलेखबद्ध वा नियमित अवस्थामा रहेका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारहरूका सदस्यहरूका अरु अधिकारहरू

धारा ३६

रोजगारीको राष्ट्रमा अभिलेखबद्ध भएको वा नियमित रूपमा रहेका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूले भाग ३ का अतिरिक्त महासन्धिको यस भागमा उल्लिखित अधिकारहरू समेत उपभोग गर्न पाउनेछन् ।

धारा ३७

प्रस्थान भन्दा अघि वा कम्तिमा रोजगारीको राष्ट्रमा प्रवेश पाउने बेलामा आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई उत्पत्तिको राष्ट्र वा रोजगारीको राष्ट्रबाट उनीहरूको प्रवेशका सम्बन्धमा लागू हुने सबै प्रकारका शर्तहरू खासगरी उनीहरूको बसाई र उनीहरू संलग्न हुन सक्ने तलवी गतिविधिहरू साथै रोजगारीको राष्ट्रमा उनीहरूले पूरा गर्नुपर्ने औपचारिकताहरूको बारेमा सुसूचित हुन पाउने अधिकार हुनेछ र ती शर्तहरूमा कुनै फेरबदल गर्नु परेमा निजहरूले पेश गर्नुपर्ने निकायको बारेमा जानकारी लिन पाउने अधिकार उनीहरूलाई हुनेछ ।

धारा ३८

१. रोजगारीको राष्ट्रले बस्ने वा काम गर्ने अनुमती पाइसकेका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई अस्थायी रूपमा त्यहाँ अनुपस्थित हुँदा समेत कुनै फरक नपर्ने गरी व्यवस्था मिलाउनु पर्नेछ । यसो गर्दा रोजगारीको राष्ट्रले आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारका सदस्यको विशेष आवश्यकता र दायित्व, खासगरी उनीहरूको उत्पत्तिको राष्ट्रअनुसार ध्यान पुऱ्याइ दिनेछ ।
२. आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई त्यसरी अस्थायी रूपमा अनुपस्थित हुन अनुमती दिँदाका शर्तहरूका सम्बन्धमा पूर्ण सूचित हुन पाउने अधिकार हुनेछ ।

धारा ३९

१. आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई रोजगारीको राष्ट्रको भु-भागमा घुमफिर गर्ने र आफ्नो बासस्थान छनौट गर्ने स्वतन्त्रता हुनेछ ।
२. अनुच्छेद (१) मा उल्लिखित अधिकारलाई कानून बमोजिम राष्ट्रिय सुरक्षा, सार्वजनिक व्यवस्था, सार्वजनिक स्वास्थ्य वा नैतिकता र अरुको हक र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्न आवश्यक परेको अवस्थामा बाहेक कुनै बन्देज लगाइने छैन र ती बन्देजहरू पनि यस महासन्धिले मान्यता दिएका अन्य अधिकारसँग मिल्दाजुल्दा हुनेछन् ।

धारा ४०

१. आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई आफ्नो आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र अन्य हित संरक्षण र सम्बर्द्धनका लागि रोजगारीको राष्ट्रमा संघ संस्था र ट्रेड युनियन खोल्ने अधिकार हुनेछ ।
२. प्रजातान्त्रिक समाजमा कानून बमोजिम राष्ट्रिय सुरक्षा, सार्वजनिक व्यवस्था वा अरुको हक अधिकारको संरक्षणको लागि आवश्यक परेको अवस्थामा बाहेक यस अधिकारको उपभोगमा कुनै बन्देज लगाइने छैन ।

धारा ८१

१. आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई उत्पत्तिको राष्ट्रका सार्वजनिक सरोकारका मामिलामा सहभागी हुने र सो देशको कानून बमोजिम निर्वाचनमा निर्वाचित हुने, मतदान गर्ने अधिकार हुनेछ ।
२. सम्बन्धित राष्ट्रले उपयुक्त तरिकाले र सो देशको कानून बमोजिम यस अधिकारको उपभोगमा सघाउ पुऱ्याउने छ ।

धारा ८२

१. पक्ष राष्ट्रहरूले उत्पत्तिको राष्ट्र र रोजगारीको राष्ट्र दुवैमा आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूका विशेष आवश्यकताहरू, चाहनाहरू र दायित्वहरूका सम्बन्धमा विचार गर्न कार्यविधि र संस्थाहरू स्थापना गर्ने सम्बन्धमा विचार गर्नेछन् र ती संस्थाहरूमा आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यका स्वतन्त्र प्रतिनिधिहरू छानिने संभावनाका सम्बन्धमा उपयुक्त व्यवस्था गर्नेछ ।
२. रोजगारीको राष्ट्रले आफ्नो राष्ट्रिय कानून अनुसार स्थानीय समुदायको जीवन र प्रशासन सम्बन्धी निर्णयहरूमा आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यको परामर्श वा सहभागितालाई सहज गराउने छ ।
३. रोजगारीको राष्ट्रले आफ्नो सार्वभौमसत्ताको प्रयोग गरी आप्रवासी कामदारहरूलाई राजनीतिक अधिकार प्रदान गरेमा उनीहरूले त्यस्तो अधिकार उपभोग गर्न सक्नेछ ।

धारा ८३

१. आप्रवासी कामदारहरूले देहायका विषयमा रोजगारीको राष्ट्रका नागरिक सरह समानताको व्यवहारको उपभोग गर्नेछन् :-
 - (क) प्रवेश तथा अन्य नियमहरूका अधिनमा रही शिक्षा तथा सेवाहरू प्रदान गर्ने संस्थाहरूमा पहुँच,
 - (ख) व्यवसायिक मार्गदर्शन तथा सेवा सम्बन्धी कुरामा पहुँच,
 - (ग) व्यवसायिक तालिम तथा पुर्नतालिम सुविधा र संस्थाहरूमा पहुँच,
 - (घ) सामाजिक आवास योजनाहरू लगायतका आवासमा पहुँच तथा भाडाका सम्बन्धमा हुने शोषण विरुद्ध संरक्षण,
 - (ङ) सम्बन्धित योजनाको सहभागिताका शर्तहरू पूरा गरेमा सामाजिक तथा स्वास्थ्य सेवाहरूमा पहुँच,
 - (च) आप्रवासीको हैसियत परिवर्तन गर्नु नपर्ने किसिमका सहकारी र स्वयं व्यवस्थापन गरिएका संस्थाहरूको नियम कानूनको अधिनमा रही पहुँच,
 - (छ) सांस्कृतिक जीवनमा सहभागिता एवम् पहुँच ।

२. आप्रवासी कामदारहरूले रोजगारीको राष्ट्रद्वारा स्वीकृत बसाईका शर्तहरू पूरा गर्नासाथ पक्ष राष्ट्रहरूलाई आप्रवासी कामदारहरूले प्रकरण (१) मा उल्लिखित अधिकारहरूको उपभोग गर्न समर्थ बनाउन प्रभावकारी समानताको सुनिश्चित गर्ने अवस्थाहरू प्रबर्द्धन गर्नेछन् ।
३. रोजगारीको राष्ट्रले आप्रवासी कामदारहरूको रोजगारदातालाई त्यस्ता कामदारहरूका लागि आवास, सामाजिक वा सांस्कृतिक सुविधाहरू स्थापना गर्न प्रतिबन्ध लगाउने छैनन् । यस महासन्धिको धारा ७० को अधिनमा रही रोजगारीको राष्ट्रले यस्ता सुविधाहरू स्थापना गर्दा सो राष्ट्रका सुविधा स्थापना सम्बन्धमा सामान्यतया पालन गरिने शर्तहरूको अधिनमा रही गर्नुपर्ने गरी व्यवस्था मिलाउन सक्नेछ ।

धारा ४४

१. पक्ष राष्ट्रहरूले परिवार समाजको प्राकृतिक र मौलिक समूह इकाइ हो र यसलाई समाज र राज्यले संरक्षण गर्नुपर्छ भन्ने कुरालाई मान्यता प्रदान गर्दै आप्रवासी कामदारहरूका परिवारका एकताको लागि संरक्षणको सुनिश्चितता गर्न उपयुक्त उपायहरू तय गर्नेछ ।
२. पक्ष राष्ट्रहरूले आप्रवासी कामदारहरूका पति/पत्नी वा तत्काल प्रचलित कानून बमोजिम आप्रवासी कामदारसँग विवाह भए सरहको नाता भएको व्यक्ति र नाबालक, आश्रित तथा अविवाहित सन्तानहरूको पुनर्एकीकरणमा सघाउ पुऱ्याउन आफूलाई उचित लागेका र उनीहरूका क्षेत्रभित्र पर्ने उपायहरू अपनाउने छन् ।
३. रोजगारीको राष्ट्रले मानवीय आधारमा आप्रवासी कामदारहरूका अन्य परिवारका सदस्यहरूलाई पनि यस धाराको प्रकरण (२) मा उल्लेख भए बमोजिमको समानताको व्यवहार प्रदान गर्ने सम्बन्धमा सकारात्मक रूपले विचार गर्नेछन् ।

धारा ४५

१. रोजगारीको राष्ट्रमा आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूले देहायका विषयहरूमा त्यहाँका नागरिकलाई गरिने सरहको व्यवहार प्राप्त गर्ने छः-
 - (क) प्रवेश तथा अन्य नियमहरूका अधिनमा रही शिक्षा तथा सेवाहरू प्रदान गर्ने संस्थाहरूमा पहुँच,
 - (ख) सहभागिताका शर्तहरू पूरा गरेको अवस्थामा व्यवसायिक मार्गदर्शन, तालिम सम्बन्धी संस्थाहरू तथा सेवामा पहुँच,
 - (ग) सहभागितासम्बन्धी शर्तहरू पूरा गरेमा सामाजिक तथा स्वास्थ्य सेवाहरूमा पहुँच,
 - (घ) सांस्कृतिक जीवनमा सहभागिताको पहुँच ।
२. रोजगारीको राष्ट्रले उपयुक्त भएको अवस्थामा उत्पत्तिको राष्ट्रसँगको सहभागितामा आप्रवासी कामदारहरूका बालबालिकालाई स्थानीय विद्यालय पद्धतिमा एकीकरण गर्न सघाउ पुऱ्याउनको लागि

खासगरी उनीहरूलाई स्थानीय भाषा पढाउने सन्दर्भमा नीति निर्माण गर्नेछ ।

३. रोजगारीको राष्ट्रले आप्रवासी कामदारका बालबालिकाहरूलाई उनीहरूको मातृभाषा र संस्कृतिमा नै पठन पाठन गराउन प्रयत्न गर्नेछ र यस सम्बन्धमा उत्पत्तिको राष्ट्रले आवश्यक सघाउ पुऱ्याउने छ ।
४. रोजगारीको राष्ट्रले आवश्यक परेमा उत्पत्तिको राष्ट्रसँगको सहयोगमा आप्रवासी कामदारका बालबालिकालाई उनीहरूको मातृभाषामा शिक्षा दिने सम्बन्धमा विशेष योजनाहरू ल्याउन सक्नेछ ।

धारा ८६

१. सम्बन्धित राष्ट्रहरूको प्रचलित कानून र सान्दर्भिक अन्तर्राष्ट्रिय सम्झौता तथा भन्सार सम्बन्धी विभिन्न युनियनहरूमा सहभागी भएको कारणबाट बहन गर्नुपर्ने दायित्वको अधिनमा रही आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूले देहायका अवस्थाहरूमा उनीहरूका व्यक्तिगत तथा घरायसी सरसामान तथा रोजगारीको राष्ट्रमा प्रवेश गरेपछि उनीहरूले गर्नुपर्ने तलवी कामकाजसँग सम्बन्धित समान वा औजारहरूका सम्बन्धमा आयात निर्यात महसुल र करहरूबाट छुट प्राप्त गर्नेछ :-
 - (क) उत्पत्तिको राष्ट्र वा बसोबासको स्थान भएको राष्ट्रबाट प्रस्थान गर्दा,
 - (ख) रोजगारीको राष्ट्रमा सुरुमा प्रवेश गर्दा,
 - (ग) रोजगारीको राष्ट्रबाट अन्तिम पटक प्रस्थान गर्दा,
 - (घ) उत्पत्तिको राष्ट्र वा बसोबासको स्थान भएको राष्ट्रमा अन्तिम फर्काइन्दा ।

धारा ८७

१. आप्रवासी कामदारहरूले रोजगारीको राष्ट्रबाट उत्पत्तिको राष्ट्र वा अन्य कुनै पनि राष्ट्रमा उनीहरूको वचत वा आय खासगरी परिवारका सदस्यहरूका लागि आवश्यक पर्ने रकम पठाउन पाउने अधिकार हुनेछ । यसरी रकम पठाउँदा सम्बन्धित राष्ट्रको कानूनद्वारा निर्धारित कार्यविधि एवम् सो सम्बन्धमा लागू हुने अन्तर्राष्ट्रिय सम्झौताहरूसँग मेल खाने गरी पठाइने छ ।
२. सम्बन्धित राष्ट्रहरूले त्यसरी रकम पठाउने कार्यलाई सहज तुल्याउने छ ।

धारा ८८

१. दोहोरो कर प्रणाली सम्बन्धी सम्झौताहरूलाई प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूले रोजगारीको राष्ट्रमा गर्ने आम्दानीमा देहायका गरिनेछः-
 - (क) सोही समान अवस्थामा रहेका सोही राष्ट्रका नागरिकहरूबाट लिइने भन्दा बढी कर, महसुल वा अन्य कुनै पनि शुल्क तिर्नु नपर्ने,

(ख) कुनै पनि प्रकारको करको छुट वा उन्मुक्ति र सोही समान स्थितिका सोही राष्ट्रका नागरिकहरूलाई कर अनुदान दिइएको रहेछ भने सो समेत र परिवारका आश्रित सदस्यहरूलाई दिइने अनुदान समेत,

२. आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूको आय तथा बचतमा दोहोरो कर लगाउन नदिन पक्ष राष्ट्रहरूले उपयुक्त कदम चाल्न प्रत्यन गर्नेछ ।

धारा ८८

१. राष्ट्रिय कानूनद्वारा बसोबास र रोजगारीको लागि अलग अलग अनुमति लिनुपर्ने व्यवस्था भएमा रोजगारीको राष्ट्रले बसोबासका लागि अनुमती दिँदा कम्तिमा पनि तलवी कार्यमा संलग्न हुन पाउने अवधि बराबरको समयको लागि अनुमती दिनेछ ।
२. रोजगारीको राष्ट्रमा स्वतन्त्र रूपले तलवी काम खोज्न पाउने आप्रवासी कामदारहरूलाई काम गर्ने अनुमती वा त्यस्तै अरु अनुमतीको अवधिभन्दा अगावै त्यस्तो तलवी काम समाप्त भएको आधारमा मात्र अनियमित कामदारको रूपमा लिइने छैन र उनीहरूले बसोबासको अनुमती गुमाउने छैनन् ।
३. यस धाराको अनुच्छेद (२) मा उल्लिखित आप्रवासी कामदारहरूलाई वैकल्पिक तलवी काम खोज्नको लागि पर्याप्त समयावधि प्रदान गर्नको लागि कम्तिमा पनि बेरोजगार भए वापत पाउने सुविधाहरूको अवधि बाँकी रहनुजेलसम्मको अवधि दिइनेछ ।

धारा ९०

१. आप्रवासी कामदारको मृत्यु भएमा वा सम्बन्ध बिच्छेद भएमा रोजगारीको राष्ट्रले त्यहाँ बसोबास गरिरहेका त्यस्ता आप्रवासी कामदारको परिवारका सदस्यहरूलाई पारिवारिक पुनर्मिलनका आधारमा बस्ने अनुमती दिइनेछ र यस्तो अनुमती दिँदा उनीहरूको राष्ट्रमा विगतमा बसोबास गरेको अवधिलाई रोजगारीको राष्ट्रले ध्यानमा राख्नेछ ।
२. त्यस्तो अनुमती नदिइएको परिवारको सदस्यहरूलाई प्रस्थान अघि रोजगारीको राष्ट्रमा रहेको उनीहरूको हिसाव किताब मिलाउन मनासिव समय दिनेछन् ।
३. यस धाराको अनुच्छेद (१) र (२) मा भएका व्यवस्थालाई रोजगारीको राष्ट्रको राष्ट्रिय कानून वा सो राष्ट्रलाई लागु हुने द्विपक्षीय र बहुपक्षीय सन्धिहरूले परिवारका सदस्यहरूलाई बस्ने र काम गर्ने अधिकार प्रदान गरिएको भएमा सो अधिकारमा प्रभाव पारेको भनी व्याख्या गरिनेछैन ।

धारा ९१

आप्रवासी कामदारहरूको बसोबासको अनुमति स्पष्ट रूपले विशेष प्रकारको तलवी काममा नै आधारित भएकोमा बाहेक रोजगारीको राज्यमा तलवी काम स्वतन्त्र रूपले छान्न नपाउने आप्रवासी कामदारहरूलाई काम गर्ने अनुमती समाप्त हुनुभन्दा पहिले तलवी काम समाप्त भएको एक मात्र आधारमा अनियमित अवस्थामा रहेको मानिने छैनन् र उनीहरूले आफ्नो बसोबासको अनुमती गुमाउने छैन । यस्ता आप्रवासी

कामदारहरूलाई काम गर्ने अनुमतीका शर्तहरू र सीमाहरूका अधिनमा रही काम गर्ने अनुमतीको बाँकी अवधिका लागि वैकल्पिक रोजगारी खोज्ने, सार्वजनिक काममा सहभागी हुने र पुर्नतालिम प्राप्त गर्ने अधिकार हुनेछ ।

धारा ५२

१. देहायका शर्त वा बन्देजहरूको अधिनमा रही आप्रवासी कामदारहरूले रोजगारीको राष्ट्रमा स्वतन्त्र तवरले तलवी काम खोज्ने अधिकार हुनेछ ।
२. रोजगारीको राष्ट्रले आप्रवासी कामदारका सम्बन्धमा देहायका कार्यहरू गर्न सक्नेछः
 - (क) राष्ट्रिय कानूनबमोजिम राष्ट्रिय हितको लागि आवश्यक भएमा केही खास प्रकारका रोजगारी, कार्य, सेवा वा क्रियाकलापहरूको पहुँचबाट रोक लगाउने ।
 - (ख) कानून बमोजिम आफ्नो भू-भागभन्दा बाहिर प्राप्त गरेको व्यवसायिक योग्यता मान्यतालाई सम्बन्धमा तलवी कार्यको स्वतन्त्र छनौटमा रोक लगाउन सक्नेछ तर सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रहरूले त्यस्ता योग्यतालाई मान्यता दिनका लागि प्रयत्न गर्नेछन् ।
३. रोजगारीको राष्ट्रले समयको आधारमा काम गर्ने अनुमती सीमित गरिएका आप्रवासी कामदारहरूको सम्बन्धमा देहाय बमोजिम गर्न सक्नेछ :-
 - (क) स्वतन्त्र रूपले तलवी काम खोज्ने अधिकार प्राप्त गर्न आप्रवासी कामदारले दुई वर्षमा नबढाई राष्ट्रिय कानूनमा तोकिएको समयावधिसम्म सो राज्यमा कानूनी रूपमा रहे बसेको हुनुपर्ने भन्ने शर्त राख्ने,
 - (ख) राष्ट्रिय कानून वा द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय सम्झौताको आधारमा आफ्ना नागरिक वा सो प्रयोजनका लागि आफ्ना नागरिक सरह पुर्नमिलन भईसकेको व्यक्तिहरूलाई प्राथमिकता दिने नीति अनुरूप आप्रवासी कामदारहरूलाई तलवी क्रियाकलापमा आउने पहुँचमा सीमित पार्ने । पाँच वर्षमा नबढाई राष्ट्रिय कानूनले तोके बमोजिमको अवधिसम्म तलवी कामका लागि सो राष्ट्रको भू-भागमा कानूनी रूपले बसेको आप्रवासी कामदारको हकमा त्यस्तो कुनै सीमा लागू हुने छैन ।
४. रोजगारीको राष्ट्रले रोजगारी गर्नका लागि प्रवेश दिइएको आप्रवासी कामदारलाई आफ्नै तर्फबाट काममा लाग्न शर्तहरू तोक्न सक्नेछ । त्यस्ता कामदारले रोजगारीको राष्ट्रमा कानून बमोजिम रहे बसेको अवधिलाई गणना गरिनेछ ।

धारा ५३

१. आप्रवासी कामदारको परिवारको सदस्यहरू, जसले बसोबास वा प्रवेशका लागि समय सीमा नभएको वा आफै नविकरण हुने अनुमती पाएका छन्, तिनीहरूलाई यस महासन्धिको धारा ५२ बमोजिम आप्रवासी कामदारहरूलाई लागू हुने समान शर्तहरू अन्तर्गत रही स्वतन्त्र रूपले आफ्नो तलवी काम रोज्न अनुमती दिइनेछ ।

२. स्वतन्त्र रूपले आफ्नो तलवी काम रोज्ने अनुमती नपाएका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूको सम्बन्धमा तत्काल प्रचलित द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय सम्झौताहरूको अधिनमा रही पक्ष राष्ट्रहरूले कुनै तलवी कामको लागि अनुमती प्राप्त गर्ने कार्यमा सो राष्ट्रमा रहेका अन्य कामदारहरूलाई भन्दा प्राथमिकता दिनेतर्फ सकारात्मक रूपमा सोच्ने छ ।

धारा ५४

१. आप्रवासी कामदारहरूले उनीहरूको बसोबासको अनुमती वा काम गर्ने अनुमती र यस महासन्धिको धारा २५ र २७ मा उल्लिखित उनीहरूको अधिकारमा प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी देहायका विषयमा रोजगारीको राष्ट्रका नागरिकहरू सरहको समान व्यवहार गर्नेछ :-
- (क) बर्खास्ती विरुद्धको संरक्षण,
 - (ख) बेरोजगार भत्ता,
 - (ग) बेरोजगारी विरुद्ध लड्न सञ्चालन गरिएको सार्वजनिक कार्ययोजनासम्मको पहुँच,
 - (घ) यस महासन्धिको धारा ५२ को अधिनमा रही काम गुमाएका वा अरु तलवी कार्य सकिएमा वैकल्पिक रोजगारी पाउनेमा पहुँच ।
२. आप्रवासी कामदारले निजको रोजगारदाताले रोजगारीका शर्तहरू उल्लंघन गरेको छ भन्ने दावी गरेमा यस महासन्धिको धारा १८ को अनुच्छेद (१) मा उल्लेखित शर्तहरूको आधारमा निजलाई रोजगारीको राष्ट्रको सक्षम निकायमा उजुर पेश गर्ने अधिकार हुनेछ ।

धारा ५५

तलवी काममा समावेश हुन अनुमती पाएका आप्रवासी कामदारहरूले त्यस्तो अनुमतीमा उल्लेखित शर्तहरूको अधिनमा रही सो तलवी कामको सम्बन्धमा रोजगारीको राष्ट्रमा सो राष्ट्रको नागरिकहरू सरह समानताको व्यवहार पाउने अधिकार राख्दछ ।

धारा ५६

१. महासन्धिको यस भागमा उल्लिखित आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई सो राष्ट्रको राष्ट्रिय कानूनका किटानी रूपमा तोकिएकोमा बाहेक भाग ३ मा तोकिएका संरक्षणहरूको अधिनमा नरही रोजगारीको राष्ट्रबाट निष्कासन गरिने छैन ।
२. आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारका सदस्यहरूलाई बसोबासको अनुमती र काम गर्ने अनुमतीको अधिकारबाट बन्धित हुने गरी निष्कासनको कारवाही गरिने छैन ।
३. कुनै आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारका सदस्यलाई निष्कासन गर्ने वा नगर्ने भनी निर्णय गर्दा रोजगारीको राष्ट्रमा उक्त व्यक्ति बसोबास गरेको समयवधि र अन्य मानवीय कुराहरू समेतलाई ध्यान दिइनेछ ।

भाग - ५

विशेष प्रकारका आप्रवासी कामदार तथा तिनीहरूको परिवारका सदस्यहरूमा लागू हुने प्रावधानहरू

धारा ५७

महासन्धिको यस भागमा उल्लेखित विशेष प्रकारका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरू जो अभिलेखबद्ध वा नियमित स्थितिमा छन्, तिनीहरूले भाग ३ मा उल्लेखित अधिकारहरू र देहाय बमोजिम अन्यथा गरिएकोमा बाहेक भाग ४ मा उल्लेखित अधिकारहरू उपभोग गर्न पाउनेछन् ।

धारा ५८

१. यस महासन्धिको धारा २ अनुच्छेद २(क) ले परिभाषित गरिएको सीमा क्षेत्र भित्र पर्ने कामदारहरूले भाग ४ मा उल्लेखित अधिकारहरू उपभोग गर्न पाउने छ । जुन अधिकार रोजगारीको राष्ट्रमा उनीहरू उपस्थित भएको कारणबाट उपलब्ध गराइन्छ र जसलाई प्रदान गर्दा सो राज्यमा उनीहरूको नियमित बसोबास छैन भन्ने कुरा समेतलाई ध्यानमा राखी प्रदान गरिन्छ ।
२. रोजगारीको राष्ट्रहरूले सीमा क्षेत्रका कामदारहरूलाई निश्चित अवधिपछि स्वतन्त्र रूपले तलवी काम रोज्न दिने कुरामा सकारात्मक किसिमले विचार गर्नेछ । त्यस्तो अधिकार प्रदान गरिदा उनीहरूको सीमा क्षेत्रको कामदारको हैसियतमा असर पर्ने छैन ।

धारा ५९

- (१) यस महासन्धिको धारा २ को अनुच्छेद २(ख) मा परिभाषित मौसमी कामदारहरूले रोजगारीको राष्ट्रको भू-भागमा उपस्थित भएको कारणबाट भाग ४ मा उल्लेखित अधिकारहरू उपयोग गर्न पाउने छ जसलाई सो राष्ट्रमा उनीहरूको मौसमी कामदारको हैसियत प्रदान गरिएको हुन्छ र सो राष्ट्रमा उनीहरू सो वर्षको केही समय अवधि मात्र उपस्थित भएको भन्ने कुरालाई ध्यानमा प्रदान गरिएको हुन्छ ।
- (२) रोजगारीको राष्ट्रले आफ्नो राष्ट्रको भू-भागमा लामो समयसम्म काम गरेका मौसमी कामदारहरूलाई यस धाराको अनुच्छेद (१) र द्विपक्षीय सम्झौताहरूको अधिनमा रही तलवी काम गर्ने अनुमति प्रदान गर्ने र सो राष्ट्रमा प्रवेश गर्न चाहने अन्य कामदारहरूलाई भन्दा पहिले प्राथमिकता दिने संभावनाका सम्बन्धमा विचार गर्नेछ ।

धारा ६०

यस महासन्धिको धारा २ को अनुच्छेद २(ङ) ले परिभाषित यात्रा सूचीका कामदारहरू जुन रोजगारीको राष्ट्रको भू-भागमा उपस्थित भएको र काम गरेको आधारबाट प्राप्त गरेको छ । उनीहरूले भाग ४ ले प्रदत्त अधिकारहरू उपभोग गर्न पाउने छ ।

धारा ६१

१. यस महासन्धिको धारा २ को अनुच्छेद २(च) मा परिभाषित आयोजना आवद्ध कामदारहरू र उनीहरूको परिवारका सदस्यहरूले धारा ४३ अनुच्छेद (१)(ख) र (ग), धारा ४३ अनुच्छेद (१) (घ), जुन सामाजिक आवास योजना सम्बन्धी व्यवस्था हो, धारा ४५ को अनुच्छेद (१)(ख) र धारा ५२ देखि ५५ सम्मका धाराहरूले व्यवस्था गरेका बाहेक भाग ४ मा उल्लेखित अधिकारहरू प्राप्त हुनेछ ।
२. आयोजना आवद्ध कामदारले निजको रोजगारदाताले रोजगारीका शर्तहरू उल्लंघन गरेको भन्ने दाबी गरेमा सो रोजगारदाता विरुद्धमा राज्यको सक्षम निकायमा यस महासन्धिको धारा १८ को अनुच्छेद १ को शर्तहरूको आधारमा उजुरी पेश गर्ने अधिकार हुनेछ ।
३. द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय सम्झौताहरूको अधिनमा रही सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रहरूले आयोजना आवद्ध कामदारहरूलाई काममा कार्यरत रहुन्जेल आफ्नो उत्पत्तिको राष्ट्र वा बसोबासको राष्ट्रद्वारा सामाजिक सुरक्षा प्रणालीको माध्यमबाट पूर्ण रूपमा सुरक्षित गराउन भरमग्दुर प्रयत्न गर्नेछ । पक्ष राष्ट्रहरूले यस सम्बन्धी अधिकारको इन्कारी नहुने वा भुक्तानीको दोहोरोपना हटाउने उद्देश्यले उपयुक्त कदम चाल्नेछ ।
४. यस महासन्धिको धारा ४७ तथा द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय सम्झौताहरूको व्यवस्थालाई प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी पक्ष राज्यहरूले उत्पत्तिको वा बसोबासको स्थान भएको राष्ट्रमा आयोजना आवद्ध कामदारहरूको आम्दानीको भुक्तानीको अनुमती दिनेछन् ।

धारा ६२

१. यस महासन्धिको धारा २ को अनुच्छेद २(छ) मा परिभाषित विशेष रोजगारका कामदारहरूले यस महासन्धिको धारा २ को अनुच्छेद २(च) मा परिभाषित आयोजना आवद्ध कामदारहरू र उनीहरूको परिवारका सदस्यहरूलाई धारा ४३ अनुच्छेद १(ख) र (ग), धारा ४३ अनुच्छेद १ (घ), जुन सामाजिक आवास योजना सम्बन्धी व्यवस्था हो, धारा ५२ र धारा ५४ अनुच्छेद (१)(घ) बाहेकका भाग ४ मा उल्लिखित अधिकारहरू प्राप्त हुनेछ ।
- (२) विशेष रोजगारी कामदारहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई धारा ५३ को व्यवस्था बाहेक आप्रवासी कामदारहरूका परिवारहरूका सदस्यहरूलाई यस महासन्धिको भाग ४ मा प्रदत्त अधिकारहरू प्राप्त हुनेछ ।

धारा ६३

१. यस महासन्धिको धारा २ को अनुच्छेद २(ज) मा परिभाषित स्वरोजगारीमा रहेको कामदारहरूलाई रोजगारीको करार गरेका कामदारहरूलाई विशेष रूपमा लागू हुने अधिकारहरू बाहेकका भाग ४ मा उल्लिखित अधिकारहरू हुनेछ ।

२. यस महासन्धिको धारा ५२ र ७९ लाई प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी स्वरोजगारमा रहेको कामदारहरूको आर्थिक क्रियाकलापको समाप्ति हुने गरी उनीहरू र उनीहरूका परिवारहरूका सदस्यहरूलाई रोजगारीको राष्ट्रमा बस्ने र तलवी क्रियाकलापमा संलग्न रहने अनुमती फिर्ता लिने छैन जुन बेलासम्म आवासको अनुमती स्पष्ट रूपले उनीहरू प्रवेश पाएको तलवी काममा निर्भर हुँदैन ।

भाग - ६

कामदारहरू तथा तिनीहरूको परिवारका सदस्यहरूको अन्तर्राष्ट्रिय आप्रवासन सम्बन्धमा राम्रो, समन्यायिक, मानवीय र कानूनी आधारहरूको प्रबर्द्धन

धारा ६४

१. यस महासन्धिको धारा ७९ लाई प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी पक्ष राष्ट्रहरूले उपयुक्तता अनुसार कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूको आप्रवासन सम्बन्धमा राम्रो, समन्यायिक, मानवीय र कानूनी शर्तहरू प्रबर्द्धन गर्नका लागि सम्पर्क गर्ने तथा सहायता गर्ने कार्य गर्नेछ ।
२. यस सम्बन्धमा कामदारको आवश्यकता र स्रोतहरूमा मात्र ध्यान नपुन्याई आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूको परिवारका सदस्यहरूका सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक र अन्य आवश्यकताहरू पूरा गर्ने तर्फ तथा सम्बन्धित समुदायमा त्यस्तो आप्रवासनबाट पर्ने परिणामहरू उपर समेत ध्यान दिइनेछ ।

धारा ६५

१. पक्ष राष्ट्रहरूले कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूको अन्तर्राष्ट्रिय आप्रवासको सम्बन्धमा उठ्ने प्रश्नहरूको सामना गर्न उपयुक्त सेवा व्यवस्था गर्नेछ । उनीहरूले आफ्ना कार्यहरू देहाय बमोजिम गर्नेछन् :-
- (क) त्यस्तो आप्रवासन सम्बन्धमा नीति निर्धारण र कार्यान्वयन गर्ने,
- (ख) त्यस्तो आप्रवासन प्रक्रियामा संलग्न अन्य पक्ष राष्ट्रहरूको सक्षम निकायहरूसँग विचारको आदान-प्रदान, परामर्श र सहयोग गर्ने,
- (ग) आप्रवासन र रोजगारीसँग सम्बन्धित नीति, कानून र नियमहरू, आप्रवासन र अन्य सान्दर्भिक विषयवस्तुहरूसँग सम्बन्धित अन्य राष्ट्रहरूसँग सम्पन्न सम्झौताहरू जस्ता कुराहरूमा रोजगारदाता, कामदार र तिनीहरूको संस्थालाई उपयुक्त जानकारी उपलब्ध गराउने ।
- (घ) आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई आवश्यक पर्ने अनुमती र औपचारिकता र प्रस्थान, यात्रा, आगमन, बसाई, तलवी काममा जाने आउने कुरा सम्बन्धी व्यवस्था, कामका शर्तहरू र रोजगारीको राष्ट्रको जनजीवन र भन्सार महसुल, मुद्रा, कर र अर्भ सान्दर्भिक कानून र नियमहरू सम्बन्धी सूचना तथा उपयुक्त सहयोग सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था मिलाउने ।

२. पक्ष राष्ट्रहरूले आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूको सामाजिक, सांस्कृतिक र अन्य आवश्यकताहरू पूरा गर्न आवश्यक पर्ने पर्याप्त कन्सुलर र अन्य सेवाहरू पूरा गर्न मद्दत गर्नेछ ।

धारा ६६

१. यस धाराको अनुच्छेद (२) को अधिनमा रही अर्को राष्ट्रमा रोजगारीका लागि पठाउने कामदारहरू नियुक्तीको कारवाही संचालन गर्ने अधिकार देहायका संस्थाहरूमा सीमित रहनेछ :-
- (क) त्यस्तो रोजगारी गर्न पठाउने राष्ट्रको सार्वजनिक सेवा वा निकायहरू,
 - (ख) रोजगारी दिनका लागि सम्भौता गरेको राज्यको सार्वजनिक सेवा वा निकायहरू,
 - (ग) द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय सम्भौताको आधारमा स्थापित निकाय ।
२. सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रहरूको कानून र व्यवहार बमोजिम स्थापित भएका सार्वजनिक निकायहरूको अनुमती, स्वीकृति र सुपरिवेक्षणको अधिनमा रही कार्य गर्ने निकायहरू समेतलाई संभावित रोजगारदाता वा उनीहरूको तर्फबाट काम गरिरहेका व्यक्तिहरूलाई उक्त कार्यक्रम संचालन गर्ने अनुमती दिइनेछ ।

धारा ६७

१. आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई रोजगारीको राज्यमा बसोबास गर्ने वा काम गर्ने अनुमतीको अवधि समाप्त भएपछि वा अनियमित रूपमा रहेकोमा आफ्नो उत्पत्तिको राष्ट्रमा फिर्ता जान चाहेमा सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रहरूले व्यवस्थित रूपमा उनीहरूलाई फिर्ता गर्नका लागि सहयोग एवम् आवश्यक व्यवस्था मिलाउनेछ ।
२. नियमित अवस्थामा रहेको आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई उत्पत्तिको राष्ट्रमा फर्केर आउँदा उनीहरूको पुनर्स्थापना तथा दिगो सामाजिक तथा सांस्कृतिक एकीकरण गर्ने उद्देश्यले सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रहरूले उनीहरूले नै स्वीकार गरेको शर्तहरूमा सहयोग गर्नेछ ।

धारा ६८

१. बाटोमा पर्ने राष्ट्र लगायतको पक्ष राष्ट्रहरूले आप्रवासी कामदारहरूले गैरकानूनी वा लुकिछिपी गरिने गतिविधि र अनियमित रूपमा काममा लगाउने कार्यहरू रोकथाम गर्नका लागि आपसमा मिलेर कार्य गर्नेछ । यसका लागि प्रत्येक राष्ट्रले आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्र निम्न बमोजिमका उपायहरू गर्न सक्ने छ :-

- (क) विदेशमा जाने र अध्यागमन सम्बन्धी विषयमा भुटो सूचना प्रवाह गर्ने कार्यहरू विरुद्ध उपयुक्त कदमहरू,
- (ख) आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूको अवैध र लुकिछुपी गरिने गतिविधिहरू पत्ता लगाउने एवम् नियन्त्रण गर्न र त्यस्तो गतिविधि गर्ने गराउने वा सहयोग गर्ने व्यक्ति, समूह वा निकायलाई उचित सजाय गराउने सम्बन्धी कदमहरू,
- (ग) अनियमित अवस्थामा रहेका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई हिंसा, त्रास वा धम्की दिने व्यक्ति, समूह वा निकायहरू विरुद्ध सजाय गराउने प्रभावकारी कदमहरू,
२. रोजगारीको राष्ट्रहरूले अनियमित अवस्थामा रहेका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई आ-आफ्नो भू-भाग भित्र लुकिछिपि रोजगारी दिने कार्यलाई नियन्त्रण गर्न प्रभावकारी र पर्याप्त उपायहरू गर्नेछ र आवश्यक परेमा त्यस्ता कामदारलाई काममा लगाउने रोजगारीदातालाई समेत सजाय गर्न सक्नेछ । उल्लेखित उपरोक्त उपायहरूले रोजगारीबाट उत्पन्न हुने आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका रोजगारदाताको अधिकारलाई बाधा पुऱ्याउने छैन ।

धारा ६८

१. पक्ष राष्ट्रहरूले आफ्ना भू-भागभित्र अनियमित अवस्थामा आप्रवासी कामदारहरू र उनीहरूका परिवारका सदस्यहरू रहेको भएमा सो अवस्थालाई नलम्ब्याउने उचित कदमहरू चाल्नेछ ।
२. सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रहरूले राष्ट्रिय कानून र द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय सम्झौताहरू बमोजिम त्यस्ता व्यक्तिहरूलाई नियमति गराउने संभावनाका सम्बन्धमा निर्णय गर्दा उनीहरू प्रवेश गर्दाको अवस्था, रोजगारीको राष्ट्रमा उनीहरूको बसाइको अवधि र अन्य उपयुक्त कुराहरू खासगरी पारिवारिक अवस्थालाई ध्यानमा राखिनेछ ।

धारा ७०

पक्ष राष्ट्रहरूले नियमित रूपमा रहेका आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई आफ्ना नागरिकहरूभन्दा कम सहूलियत नहुने गरी स्वास्थ्य, सुरक्षा, शारीरिक तन्दुरुस्ती तथा मानवीय मूल्यका सिद्धान्तहरू अनुरूप उपायहरू गर्नेछ ।

धारा ७१

१. पक्ष राष्ट्रहरूले आवश्यक परेको अवस्थामा मृतक आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूका शवहरू उत्पत्तिको राष्ट्रमा फिर्ता लैजाने व्यवस्था मिलाउनेछ ।

२. पक्ष राष्ट्रहरूले आप्रवासी कामदार वा निजको परिवारको सदस्यको मृत्यु भए वापत पाउने क्षतिपूर्तिका सम्बन्धमा छिटो निरूपणका लागि सम्बन्धित व्यक्तिलाई आवश्यकतानुसार सहायता गर्नेछ । सो गर्दा प्रचलित राष्ट्रिय कानूनको अधिनमा रही यस महासन्धिमा व्यवस्था भए बमोजिम द्विपक्षीय तथा बहुपक्षीय सम्झौताहरू अनुरूप गरिनेछ ।

भाग - ६

महासन्धिको कार्यान्वयन

धारा ७२

१. (क) यस महासन्धिको कार्यान्वयन मूल्यांकन गर्नका लागि सबै आप्रवासी कामदारहरू र तिनीहरूको परिवारका सदस्यहरूको अधिकार संरक्षण समिति (यसपछि "समिति" भनिएको) नामको एक समिति स्थापना गरिनेछ ।
- (ख) यस महासन्धि लागू भएको समयमा समितिमा दश जना र एकचालिस राष्ट्रहरूले यो महासन्धि अनुमोदन गरी सकेपछि १४ जना उच्च नैतिकता भएको निष्पक्ष एवम् महासन्धिको क्षेत्रमा दक्षता हासिल गरेका विज्ञहरू समावेश भएको समिति गठन हुनेछ ।
२. (क) समितिको सदस्यहरू निर्वाचन गर्दा पक्ष राज्यहरूले मनोनित व्यक्तिहरूको सूचीका उम्मेदवारहरूलाई गोप्य मतदानद्वारा मनोनित गर्नेछ । त्यस्तो सूची बनाउँदा उत्पत्तिको राष्ट्र र रोजगारीको राष्ट्रहरूबीच समन्यायिक भौगोलिक वितरण र प्रमुख कानूनी प्रणालीका प्रतिनिधित्व समेतलाई ध्यानमा राखिनेछ । प्रत्येक पक्ष राष्ट्रले आफ्ना नागरिकमध्येबाट एकजना व्यक्ति मनोनयन गर्न सक्नेछ ।
- (ख) सदस्यहरूले व्यक्तिगत हैसियतमा निर्वाचित हुने र काम गर्नेछ ।
३. यो महासन्धि लागू भएको मितिबाट ६ महिनाभन्दा ढिलो नहुने गरी प्रारम्भिक निर्वाचन गरिनेछ र पछिका निर्वाचनहरू हरेक दोस्रो वर्ष गरिनेछ । हरेक निर्वाचनको मितिभन्दा कम्तिमा चार महिना पहिले संयुक्त राष्ट्र संघको महासचिवले पक्ष राष्ट्रहरूलाई दुई महिना भित्र आ-आफ्नो मनोनयन पठाउन पत्र पठाउने छ । महासचिवले त्यसरी मनोनयन भएका सबै व्यक्तिहरूको नामावली मनोनयन गर्ने पक्ष राष्ट्रहरूको नाम सहित वर्णनानुक्रमानुसार तयार पार्नेछ र सो नामावलीलाई आगामी निर्वाचनको मितिभन्दा कम्तिमा एक महिना अघि त्यसरी मनोनयन भएका व्यक्तिहरूको व्यक्तिगत विवरण सहित पक्ष राष्ट्रहरूलाई पठाउनेछ ।
४. समितिको सदस्यहरूको निर्वाचन संयुक्त राष्ट्र संघीय महासचिवद्वारा राष्ट्र संघको प्रधान कार्यालयमा आयोजित पक्ष राष्ट्रहरूको बैठकमा गरिनेछ । पक्ष राष्ट्रहरूको दुई तिहाईले गणपुरक संख्या पुगेको बैठकबाट सबैभन्दा बढी संख्यामा मत पाउने र उपस्थित भई मतदान गर्ने पक्ष राष्ट्रहरूको पूर्ण बहुमत हासिल गर्ने मनोनित व्यक्तिहरू समितिमा निर्वाचित हुनेछ ।
५. (क) समितिको सदस्यहरूको पदावधि ४ वर्षको हुनेछ । तर पहिलो निर्वाचनमा निर्वाचित हुने

मध्येका ५ जना सदस्यहरूको पदावधि दुई वर्षको हुनेछ । प्रथम निर्वाचन भएको तत्कालपछि पक्ष राष्ट्रहरूको बैठकको अध्यक्षबाट गोला प्रथाद्वारा पाँच जना सदस्यहरू छनौट गरिनेछ ।

- (ख) एकचालिसौं पक्ष राष्ट्रको हकमा यो महासन्धि लागू भएपछि समितिका चार अतिरिक्त सदस्यहरूको निर्वाचन यस धाराको अनुच्छेद (२), (३) र (४) का व्यवस्था बमोजिम गरिनेछ । सो मध्ये निर्वाचित दुई थप सदस्यहरूको पदावधि दुई वर्षमा समाप्त हुनेछ र यी सदस्यहरूको नाम अध्यक्षले पक्ष राष्ट्रहरूको बैठकमा गोला प्रथाद्वारा छान्नेछ ।
- (ग) समितिका सदस्यहरू पुनः मनोनयन भएमा पुननिर्वाचित हुन योग्य हुनेछ ।
६. यदि समितिको कुनै सदस्यको मृत्यु भएमा वा निजले राजीनामा दिएमा वा अन्य कुनै कारण निजले समितिको कर्तव्य पूरा गर्न नसक्ने भनी घोषणा गरेमा सो विशेषज्ञलाई मनोनयन गर्ने सदस्य राष्ट्रले बाँकी अवधिको लागि आफ्ना नागरिकहरू मध्येबाट अर्को विशेषज्ञ नियुक्त गर्नेछ । नयाँ नियुक्तिलाई समितिले अनुमोदन गर्नु पर्नेछ ।
७. संयुक्त राष्ट्र संघीय महासचिवले समितिका कार्यहरू प्रभावकारी रूपमा सम्पन्न गर्नका लागि आवश्यक पर्ने कर्मचारी तथा सुविधाहरू उपलब्ध गराउनेछ ।
८. समितिका सदस्यहरूले महासभाले निर्धारण गरे बमोजिमका शर्तहरू अधिनमा रही संयुक्त राष्ट्र संघीय कोषबाट सुविधा प्राप्त गर्नेछ ।
९. समितिका सदस्यहरूले संयुक्त राष्ट्रसंघको विशेषाधिकार र उन्मुक्ति सम्बन्धी महासन्धिको दफाहरूमा तोकिए बमोजिम संयुक्त राष्ट्रसंघको काममा खटिएका विशेषज्ञ सरहको सुविधा, विशेषाधिकार र उन्मुक्ति प्राप्त गर्नेछ ।

धारा ७३

१. पक्ष राष्ट्रहरूले यस महासन्धिको प्रावधानहरू कार्यान्वयन गर्ने क्रममा उठाएका विधायिकीय, न्यायिक तथा प्रशासनिक एवम् अन्य उपायहरूका सम्बन्धमा विचार विमर्शका लागि संयुक्त राष्ट्र संघीय महासचिव समक्ष देहायको समयावधिभित्र प्रतिवेदन पेश गर्ने छः
- (क) सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रको हकमा महासन्धि लागू भएको एक वर्षपछि,
- (ख) त्यसपछि प्रत्येक पाँच वर्षमा र समितिले अनुरोध गरेमा जुनसुकै बखत ।
२. यस धारा बमोजिम तयार पारिएको प्रतिवेदनमा महासन्धि कार्यान्वयनमा प्रभाव पार्ने तत्वहरू र कठिनाईहरू भए तिनीहरूको उल्लेख गरिनेछ र सम्बन्धित पक्ष राष्ट्र संलग्न भएको आप्रवासको प्रवाहको बारेमा सूचना पनि उल्लेख गरिनेछ ।
३. प्रतिवेदन समावेश गर्नुपर्ने अन्य विषयवस्तुका सम्बन्धमा समितिले निर्धारण गर्नेछ ।
४. पक्ष राष्ट्रहरूले आ-आफ्ना प्रतिवेदनहरू सर्वसाधारणहरूले सहज रूपमा उपलब्ध हुने गरी व्यवस्था गर्नेछ ।

धारा ७४

१. समितिले हरेक पक्ष राष्ट्रद्वारा पठाइएका प्रतिवेदनहरू जाँच गर्नेछ र उपयुक्त ठानेको प्रतिक्रिया उल्लेख गरी सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रलाई पठाउनेछ । यस धाराअन्तर्गत समितिले दिएको कुनै प्रतिक्रियामा आफ्नो भनाई भए पक्ष राष्ट्रले समितिलाई पठाउन सक्नेछ । प्रतिवेदनहरू जाँच गर्दा समितिले पक्ष राष्ट्रहरूलाई थप जानकारी पठाउन अनुरोध गर्न सक्नेछ ।
२. संयुक्त राष्ट्र संघीय महासचिवले समितिको हरेक नियमित सत्र सुरु हुनुभन्दा पहिले उचित समयमा पक्ष राष्ट्रहरूले पठाएका प्रतिवेदनका प्रतिहरू र सो सम्बन्धी अन्य जानकारी अन्तर्राष्ट्रिय श्रम कार्यालयको महानिर्देशक समक्ष पठाउनेछ । जसबाट अन्तर्राष्ट्रिय श्रम कार्यालयको कार्य क्षेत्रभित्र समेटिने कार्यक्षेत्रहरूका सम्बन्धमा सो कार्यालयको दक्षताबाट समितिलाई सहयोग पुऱ्याउनु पर्नेछ । सो कार्यालयले दिने प्रतिक्रिया र सामग्रीलाई समितिले आफ्नो छलफलको क्रममा विचार गर्नेछ ।
३. संयुक्त राष्ट्र संघीय महासचिवले समितिसँगको परामर्शपछि अन्य विशिष्टकृत निकायहरू र अन्तरसरकारी संघ संस्थाहरूलाई उनीहरूको कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने विषयको सम्बन्धमा प्रतिवेदनको सम्बन्धित अंशका प्रतिहरू पठाउनेछ ।
४. समितिले विशिष्टकृत निकायहरू र राष्ट्र संघका अंगहरू तथा अन्तर सरकारी संघ संस्थाहरू र अन्य सम्बन्धित निकायहरूलाई यस महासन्धि भित्र समेटिएको र उनीहरूको कार्यक्षेत्र भित्र पर्ने विषयहरूका सम्बन्धमा समितिको विचार विमर्शको लागि लिखित जानकारी पेश गर्न लगाउन सक्नेछ ।
५. समितिले अन्तर्राष्ट्रिय श्रम कार्यालयलाई समितिको बैठकमा परामर्शदातृको हैसियतमा प्रतिनिधिहरू पठाउन आमन्त्रण गर्नेछ ।
६. समितिले अन्य विशिष्टकृत निकाय र संयुक्त राष्ट्र संघीय अंगहरू तथा अन्य अन्तरसरकारी संस्थाहरूका प्रतिनिधिहरूलाई तिनीहरूसँग सम्बन्धित विषयमा विचार विमर्श हुने अवस्थामा उपस्थित भई विचार राखी दिन आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।
७. समितिले संयुक्त राष्ट्र संघीय महासभालाई यो महासन्धिको कार्यान्वयनका सम्बन्धमा वार्षिक प्रतिवेदन पेश गर्नेछ, जसमा सदस्य राष्ट्रहरूले पठाएका प्रतिवेदन र धारणाहरूका आधारमा समितिले बनाएको आफ्नो धारणा र सिफारिस समेत हुनेछ ।
८. संयुक्त राष्ट्र संघीय महासचिवले समितिका वार्षिक प्रतिवेदनहरू यस महासन्धिका पक्ष राष्ट्रहरू, आर्थिक र सामाजिक परिषद्, संयुक्त राष्ट्र संघीय मानव अधिकार आयोग, अन्तर्राष्ट्रिय श्रम कार्यालयको महानिर्देशक र अन्य सम्बद्ध संस्थाहरूमा पठाउनेछ ।

धारा ७५

१. समितिले आफ्नो कार्यविधि आफैले निर्धारण गर्न सक्नेछ ।
२. समितिले आफ्नो अधिकृतहरू दुई वर्षको लागि नियुक्त गर्नेछ ।
३. समितिले सामान्यतया वार्षिक रूपमा बैठक गर्नेछ ।
४. समितिको बैठक सामान्यतया राष्ट्रसंघीय प्रधान कार्यालयमा आयोजना गरिनेछ ।

धारा ७६

१. यस महासन्धिको कुनै पनि पक्ष राष्ट्रले अर्को पक्ष राष्ट्रलाई यस महासन्धिबाट सिर्जित दायित्वहरूको पालना गरिरहेको छैन भनी दावीका सम्बन्धमा जानकारी लिन र विचार गर्ने अधिकार समितिलाई छ भनी कुनै पनि बेला यो धारा अन्तर्गत घोषणा गर्न सक्नेछ । यस धारा अन्तर्गतका जानकारीहरू लिन समितिको अधिकार स्वीकार महासन्धिका पक्ष राष्ट्रहरूले पठाएको भए मात्र ग्रहण र विचार गरिनेछ । त्यस्तो घोषणा नगर्ने पक्ष राष्ट्रहरूले पठाएको जानकारीलाई समितिले प्राप्त गर्ने छैन । यस धारा अन्तर्गत पठाएका जानकारीहरू देहायको कार्यविधि अनुसार हेरिनेछ :-

- (क) यस महासन्धिको कुनै पक्ष राष्ट्रलाई कुनै अर्को पक्ष राष्ट्रले महासन्धि अन्तर्गतको दायित्वहरू पूरा गरिरहेको छैन भन्ने लागेमा त्यस्तो पक्ष राष्ट्रले सो कुराको लिखित जानकारी दायित्व पूरा नगर्ने पक्ष राष्ट्रलाई दिनेछ । साथै त्यस पक्ष राष्ट्रले यस कुराको जानकारी समितिलाई समेत दिनेछ । त्यस्तो जानकारी प्राप्त गरेको तीन महिना भित्र जानकारी प्राप्त गर्ने राष्ट्रले जानकारी पठाउने राष्ट्रलाई स्पष्टिकरण वा त्यस्तै प्रकारको लिखित जानकारी दिई स्पष्ट पार्ने छ र आन्तरिक कार्यविधिहरू, गरिएको उपचारको व्यवस्था र गर्न बाँकी व्यवस्थाका सम्बन्धमा समेत स्पष्ट गर्नेछ ।
- (ख) प्रारम्भिक जानकारी प्राप्त गरेको ६ महिनासम्ममा समेत सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रहरूका बीचमा उठाएको विषयको निरूपण नभएमा वा आपसी सहमती नभएमा ती मध्ये कुनै एक राष्ट्रले सो कुरा समिति समक्ष पठाउनेछ र अर्को राष्ट्रलाई समेत जानकारी दिनेछ ।
- (ग) समितिले आफू समक्ष पठाएको त्यस्तो विषयमा अन्तर्राष्ट्रिय कानूनका सामान्य सिद्धान्तहरू बमोजिम राष्ट्रिय तहमा प्राप्त हुने सबै उपचारहरू माग गरिएको र त्यस्ता उपायहरू समाप्त भएको भए मात्र विचार गर्नेछ ।

तर समितिको दृष्टिकोणमा यदि उपचारको प्रयोग अस्वाभाविक रूपमा ढिलो हुने देखिएमा यो नियम लागू हुनेछैन ।

- (घ) यस अनुच्छेदको उप-अनुच्छेद (ग) को व्यवस्थाको अधिनमा रही समितिले यस महासन्धिका दायित्वप्रतिको सम्मानको आधारमा विवादको मैत्रीपूर्ण समाधानका लागि सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रहरूमा आफ्नो सदभावपूर्ण सेवा उपलब्ध गराउने छ ।

- (ड) यस धारा अन्तर्गतका जानकारीहरूको बारेमा जाँच गर्दा समितिले गोप्य बैठकमा गर्नेछ ।
- (च) समितिले यस अनुच्छेदको उप-अनुच्छेद (ख) अनुसार पक्ष राष्ट्रहरू समक्ष पठाएको कुनै कुरामा सो उप-अनुच्छेद (ख) मा उल्लिखित पक्ष राष्ट्रहरूलाई सान्दर्भिक जानकारी दिन आह्वान गर्न सक्नेछ ।
- (छ) यस अनुच्छेदको उप-अनुच्छेद (ख) मा उल्लेखित सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रहरूलाई समितिले विचार विमर्श गरिरहेको विषयमा प्रतिनिधित्व गर्न र लिखित वा मौखिक जानकारी दिने अधिकार हुनेछ ।
- (ज) यस अनुच्छेदको उप-अनुच्छेद (ख) अन्तर्गत सूचना प्राप्त गरेको मितिले बाह्र महिनाभित्र समितिले देहाय बमोजिम प्रतिवेदन पेश गर्नेछ :
- १) यस अनुच्छेदको उप-अनुच्छेद (घ) का अवस्थाभित्र कुनै समाधान प्राप्त भएको अवस्थामा समितिले आफ्नो प्रतिवेदन तथ्यहरूको तथा प्राप्त भएको समाधानको संक्षिप्त व्यहोरामा सीमित गर्नेछ ।
 - २) यदि उप-अनुच्छेद (घ) मा उल्लेखित शर्तहरू बमोजिम कुनै समाधानमा सहमती नभएमा समितिले आफ्नो प्रतिवेदनमा पक्ष राष्ट्रहरूबीच विवादमा रहेको सान्दर्भिक तथ्यहरू उल्लेख गर्नेछ । प्रतिवेदनमा पक्ष राष्ट्रहरूले दिएका लिखित तथा मौखिक जानकारी वा विवरणहरू समेत संलग्न गरिनेछ । समितिले सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रहरूलाई मात्र उनीहरू बीचको विवाद सम्बन्धमा सान्दर्भिक लागेको दृष्टिकोण जानकारी गराउन सक्नेछ । प्रत्येक कुरामा सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रहरूलाई प्रतिवेदन पठाइनेछ ।
२. यस धाराको व्यवस्था यस महासन्धिका दश वटा पक्ष राष्ट्रहरूले यस धाराको अनुच्छेद (१) अन्तर्गतको घोषणा गरेपछि लागू हुनेछ । त्यस्ता घोषणा संयुक्त राष्ट्र संघका महासचिव समक्ष पठाइनेछ, जसले त्यसका प्रतिहरू अन्य पक्ष राष्ट्रहरूलाई पठाउनेछ । महासचिवलाई सूचना दिई कुनै पनि समयमा उक्त घोषणा फिर्ता लिन सकिनेछ । यस धारा अन्तर्गत पहिले नै प्रेषित गरिएको विषयलाई त्यस्तो घोषणाले कुनै प्रतिकूल प्रभाव पार्ने छैन र सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रले पुनः यो घोषणा नगरेसम्म घोषणा फिर्ता लिएको सूचना प्राप्त भएपछि कुनै पनि पक्ष राष्ट्रद्वारा यस धारा अन्तर्गत प्रेषित सूचना प्राप्त गरिने छैन ।

धारा ७७

१. यस महासन्धिको कुनै पक्ष राष्ट्रले कुनै पनि समयमा घोषणा गर्न सक्नेछ कि सो राष्ट्रले यस महासन्धि प्रदत्त अधिकारहरू उल्लंघन गरेको भनी सो राष्ट्रका व्यक्तिहरूले वा उनीहरूको तर्फबाट दाबी लिइएको उजुरीहरू हेर्न सक्ने अधिकार समितिलाई छ भनि कुनै पनि समयमा यस धारा अन्तर्गत घोषणा गर्न सक्नेछ । त्यस्तो घोषणा नगर्ने पक्ष राष्ट्रसँग सम्बन्धित कुनै पनि उजुरी समितिले हेर्ने छैन ।

२. समितिले बेनामी व्यक्तिले पठाएको वा जानकारी पठाउने अधिकारको दुरुपयोग हुने गरी पठाएमा वा महासन्धिका प्रावधानहरूसँग अमिल्दो गरी पठाएको जानकारीलाई अग्राह्य घोषित गर्न सक्नेछ ।
३. देहायका कुरामा निश्चितता नभएसम्म समितिले कुनै पनि व्यक्तिगत उजुरीको बारेमा विचार गर्ने छैनः-
 - (क) उक्त विषयका अन्तर्राष्ट्रिय अनुसन्धान वा मेलमिलापका अन्य प्रक्रियाहरू अन्तर्गत जाँच भइसकेको वा भइरहेको छैन,
 - (ख) व्यक्तिले राष्ट्रिय तहमा प्राप्त सबै उपचारहरू प्रयोग गरेको, तर समितिको विचारमा सो उपचारको प्रयोग बेमानासिव तवरले ढिलो हुने भएको वा सो व्यक्तिलाई प्रभावकारी उपचार प्राप्त हुने संभावना कम रहेको छ भने यो नियम लागु हुने छैन ।
४. यस धाराको अनुच्छेद २ को व्यवस्थाको अधिनमा रही यस धाराअन्तर्गत समितिले प्राप्त गरेको जानकारीलाई अनुच्छेद १ अन्तर्गत घोषणा गर्ने यस महासन्धिको पक्ष राष्ट्र, जसलाई महासन्धिका प्रावधानहरू उल्लंघन गरेको आरोप लागेको छ, समक्ष पठाउने छ । ६ महिना भित्र सो प्राप्त गर्ने राष्ट्रले समिति समक्ष लिखित स्पष्टिकरण वा बयान दिई कुनै उपचारको व्यवस्था गरिएको भएमा सोको जानकारी समेत पठाउनुपर्नेछ ।
५. समितिले यस धाराअन्तर्गत व्यक्तिबाट र सम्बन्धित राष्ट्रबाट प्राप्त भएका सबै जानकारीहरूलाई विचार विमर्श गर्नेछ ।
६. यस धाराअन्तर्गतका जानकारीहरूको जाँच गर्दा समितिले बन्द बैठकहरू आयोजना गर्नेछ ।
७. समितिले आफ्नो धारणा सम्बन्धित व्यक्ति तथा राष्ट्रलाई पठाउने छ ।
८. यस महासन्धिका दश वटा पक्ष राष्ट्रहरूले यस धाराको अनुच्छेद (१) अन्तर्गतको घोषणा गरेपछि यस धाराको व्यवस्था लागू हुनेछ । पक्ष राष्ट्रहरूले त्यस्ता घोषणाहरू संयुक्त राष्ट्र संघीय महासचिव समक्ष जम्मा गरिनेछ, जसले त्यसका प्रतिहरू अरू सदस्य राष्ट्रहरूलाई पठाउनेछ । महासचिवलाई सूचना दिएर कुनै पनि समयमा घोषणा फिर्ता लिन सकिनेछ । तर यस धाराअन्तर्गत पहिले नै पठाइ सकिएको उजुरीका सम्बन्धमा भइरहेको कारवाहीलाई घोषणाको फिर्ता लिने कार्यले कुनै प्रतिकूल प्रभाव पार्नेछैन । सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रले पुनः नयाँ घोषणा गरेमा बाहेक घोषणा फिर्ताको सूचना महासचिवले प्राप्त गरिसकेपछि कुनै व्यक्तिले पठाएको वा निजको तर्फबाट पठाइएको उजुरी प्राप्त गरिने छैन ।

धारा ७८

यस महासन्धिको धारा ७६ को प्रयोग गर्दा महासन्धिले समेटेको क्षेत्रसँग सम्बन्धित उजुरी वा विवादको समाधानका विषयमा संयुक्त राष्ट्र संघ र यसका विशिष्टीकृत निकायद्वारा पारित महासन्धि वा अन्य लिखितहरूमा उल्लिखित कार्यविधिमा प्रतिकूल प्रभाव पार्ने छैन र विवादका समाधानका लागि पक्ष राष्ट्रहरूबीच कार्यान्वयनमा रहेका अन्तर्राष्ट्रिय सम्झौता अनुरूपका कार्यविधिको मद्दत लिन बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।

भाग - ८

सामान्य व्यवस्था

धारा ७८

यस महासन्धिमा उल्लेख भएको कुनै पनि कुराले आप्रवासी कामदारहरू वा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूको प्रवेशको आधारहरू तयार गर्ने पक्ष राष्ट्रको अधिकारलाई कुनै प्रतिकूल प्रभाव पार्नेछैन । आप्रवासी कामदार वा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूको हैसियतले प्राप्त हुने कानूनी स्थिति र व्यवहारसम्बन्धी अन्य कुराहरू यस महासन्धिमा उल्लेखित सीमाहरूको अधिनमा पक्ष राष्ट्रले निर्धारण गर्नेछ ।

धारा ८०

यस महासन्धिको कुनै पनि कुरालाई संयुक्त राष्ट्र संघीय वडापत्रको व्यवस्थाहरू र विशिष्टिकृत निकायका विधानहरू, जसले संयुक्त राष्ट्र संघको विभिन्न निकायहरूको दायित्वलाई परिभाषित गरेका छन्, मा गरिएको व्यवस्थालाई असर पर्ने गरी व्याख्या गरिने छैन ।

धारा ८१

- यस महासन्धिमा लेखिएको कुनै पनि कुराले आप्रवासी कामदारहरू र तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूले देहायका कुराहरूको आधारमा सहूलियतपूर्ण अधिकार वा स्वतन्त्रताहरू प्रदान गरिएको भएमा त्यसलाई प्रभाव पार्ने छैन:
 - पक्ष राष्ट्रको कानून वा व्यवहार, वा
 - सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रको हकमा लागू रहेको कुनै द्विपक्षीय वा बहुपक्षीय सम्झौता,
- यस महासन्धिमा भएको कुनै पनि कुराले कुनै राष्ट्र, समूह वा व्यक्तिलाई यस महासन्धिमा उल्लेख गरिएका कुनै अधिकार वा स्वतन्त्रतालाई प्रतिकूल प्रभाव पारेको भनी व्याख्या गरिने छैन ।

धारा ८२

आप्रवासी कामदारहरू तथा तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूलाई यस महासन्धिले व्यवस्था गरिएका अधिकारहरूलाई फिर्ता लिने घोषणा गर्न सकिदैन । आप्रवासी कामदार तथा तिनीहरूको परिवारका सदस्यहरूलाई प्रदान गरिएका उल्लेखित कुनै पनि अधिकारहरूलाई फिर्ता गराउने दवाव दिन पाइने छैन । महासन्धिले मान्यता दिइएका अधिकारहरूलाई करारद्वारा अन्यथा गर्न पाइदैन । उपरोक्त उल्लेखित सिद्धान्तहरूको परिपालनाका लागि पक्ष राष्ट्रहरूले उपयुक्त कदमहरू चाल्नेछ ।

धारा ८३

महासन्धिको प्रत्येक पक्ष राष्ट्रले देहाय बमोजिम गर्ने कबुल गर्दछ:

- यस महासन्धिले मान्यता प्रदान गरिएका अधिकार हनन भएमा त्यसको प्रभावकारी उपचारको व्यवस्था पाउने सुनिश्चितता गरिने छ । उपरोक्त हनन गर्ने व्यक्ति सरकारी अधिकारीको रूपमा रहेको नै किन नहोस् ।

- (ख) कुनै पनि व्यक्तिले माग गरिएको उपरोक्त उपचारको पुनरावलोकन तथा निर्णय सक्षम न्यायिक, प्रशासकीय वा विधायिकी निकाय वा सो देशको कानून प्रणाली बमोजिमको सक्षम निकायबाट गर्ने र त्यस्तो न्यायिक उपचारको विकास गर्ने संभावनाहरू सुनिश्चितता गर्नेछ,
- (ग) उपरोक्त बमोजिमका सक्षम निकायले प्रदान गरेको उपचारको कार्यान्वयन हुने कुराको सुनिश्चितता गर्नेछ ।

धारा ८४

प्रत्येक पक्ष राष्ट्रले यस महासन्धिको प्रावधानहरूको व्यवस्था भएमा कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक पर्ने विधायिकी तथा अन्य उपायहरू गर्नेछ ।

भाग - ९

आखिरी प्रावधानहरू

धारा ८५

संयुक्त राष्ट्र संघीय महासचिवलाई यस महासन्धिको संग्रहकर्ताको रूपमा तोकिएको छ ।

धारा ८६

१. यो महासन्धि सबै राष्ट्रहरूलाई हस्ताक्षरका लागि खुला राखिनेछ । यसलाई अनुमोदन गर्नुपर्नेछ ।
२. यो महासन्धि कुनै पनि राष्ट्रद्वारा सम्मिलनको लागि खुला राखिनेछ ।
३. अनुमोदन वा सम्मिलनसँग आवद्ध लिखतहरूलाई संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासचिव समक्ष संग्रह गरिनेछ ।

धारा ८७

१. यो महासन्धि अनुमोदन वा सम्मिलन गरेको बिसौं लिखत संग्रह गरेको मितिले तीन महिनापछिको महिनाको पहिलो दिनदेखि लागू हुनेछ ।
२. यो महासन्धि लागू भइसकेपछि यसलाई अनुमोदन वा सम्मिलन गर्ने हरेक राष्ट्रको हकमा यो महासन्धि अनुमोदन वा सम्मिलनसँग आवद्ध लिखतहरू उक्त राष्ट्रले संग्रहका लागि प्रस्तुत गरेको मितिले तीन महिनापछिको महिनाको पहिलो दिनदेखि लागू हुनेछ ।

धारा ८८

यस महासन्धिलाई अनुमोदन वा सम्मिलन गर्ने राष्ट्रले यसको कुनै भागलाई मात्र प्रयोग गर्नबाट बाहेक गर्न सक्ने छैन वा धारा ३ लाई कुनै प्रतिकूल प्रभाव पर्ने गरी कुनै किसिमको आप्रवासी कामदारहरूलाई महासन्धिको प्रयोग गर्नबाट बाहेक गर्न सक्ने छैनन् ।

धारा ८८

१. कुनै पक्ष राष्ट्रले आफ्नो हकमा यो महासन्धि लागू भएको कम्तिमा पाँच वर्षको अवधि पूरा भइसकेपछि संयुक्त राष्ट्र संघीय महासचिवलाई लिखित रूपमा सूचना गरी यो महासन्धिलाई त्याग गर्न सक्नेछ ।
२. त्यस्तो त्याग संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासचिवलाई त्यागको सूचना प्राप्त भएको मितिले बाह्र महिनाको अवधि व्यतित भइसकेपछिको महिनाको पहिलो दिनदेखि लागू हुनेछ ।
३. त्यस्तो त्यागले सम्बन्धित पक्ष राष्ट्रलाई त्यो त्याग लागू हुनुभन्दा अधिसम्म गरेको वा नगरेको कुनै कार्यबाट सृजित दायित्वहरूबाट मुक्त हुने छैन ।
४. कुनै पक्ष राष्ट्रले महासन्धि त्याग गरेको कुरा लागू भइसकेपछि समितिले सो राष्ट्रका सम्बन्धमा कुनै कुराका बारेमा विचार विमर्श गर्नेछैन ।

धारा ८९

१. यो महासन्धि लागू भएको पाँच वर्षपछि कुनै पनि पक्ष राष्ट्रले संयुक्त राष्ट्र संघीय महासचिवलाई लिखित सूचना दिई महासन्धिको पुनरावलोकनको लागि अनुरोध गर्न सक्नेछ । त्यसपछि महासचिवले कुनै प्रस्तावित संशोधन भएमा सो समेत संलग्न गरी उक्त प्रस्तावलाई विचार गर्नका लागि पक्ष राष्ट्रहरूको सम्मेलन गर्ने वा नगर्नेबारे आफ्नो राय सहित सूचना गर्न अनुरोध गरी पक्ष राष्ट्रहरूलाई पठाउनेछ । त्यस्तो सूचना पठाएको चार महिना भित्र कम्तिमा एकतिहाई पक्ष राष्ट्रहरूले त्यस्तो सम्मेलन गर्ने पक्षमा राय पठाएमा महासचिवले संयुक्त राष्ट्र संघको आयोजनामा सम्मेलन आयोजना गर्नेछ । सो सम्मेलनमा उपस्थित भई मतदान गर्ने पक्ष राष्ट्रहरूको बहुमतले पारित गर्ने कुनै पनि प्रस्तावलाई स्वीकृतिको लागि संयुक्त राष्ट्र संघीय महासभा समक्ष प्रस्तुत गरिनेछ ।
२. संयुक्त राष्ट्र संघीय महासभाद्वारा स्वीकृत गरेको संशोधनलाई पक्ष राष्ट्रहरूको दुई तिहाई बहुमतले आ-आफ्नो संवैधानिक प्रक्रियाद्वारा स्वीकार गरेमा संशोधन लागू हुनेछ ।
३. संशोधन लागू भएपछि त्यसलाई स्वीकार गर्ने पक्ष राष्ट्रहरूलाई सो बन्धनकारी हुनेछ र अरू पक्ष राष्ट्रहरूलाई यस महासन्धिका प्रावधानहरू तथा पहिले उनीहरूले स्वीकार गरेका संशोधन मान्न बाध्य हुनेछ ।

धारा ९१

१. संयुक्त राष्ट्र संघीय महासचिवले पक्ष राष्ट्रहरूद्वारा हस्ताक्षर, स्वीकृति वा सम्मिलन गर्दा राखेको कुनै शर्तलाई प्राप्त गरी सबैलाई सो को जानकारी गराउनेछ ।
२. यस महासन्धिको उद्देश्यसँग मेल नखाने गरी कुनै शर्त राख्न अनुमती दिइने छैन ।
३. संयुक्त राष्ट्र संघीय महासचिव समक्ष कुनै पनि समय लिखित सूचना दिई राखिएको शर्त फिर्ता लिन सकिन्छ जसको जानकारी सबै राष्ट्रहरूलाई दिइनेछ । त्यस्तो सूचना सो सूचना प्राप्त भएको मितिदेखि प्रभावकारी भएको मानिने छ ।

धारा ८२

१. यस महासन्धिको कार्यान्वयन वा व्याख्याको सम्बन्धमा दुई वा दुईभन्दा बढी पक्ष राष्ट्रहस्वीचमा उत्पन्न विवाद वार्ताद्वारा समाधान नभएमा कुनै राष्ट्रको अनुरोधमा मध्यस्थता समक्ष पठाइनेछ । उपरोक्त बमोजिम अनुरोध भएको ६ महिनाभित्र पक्ष राष्ट्रहरू मध्यस्थता गठन सम्बन्धी सहमतीमा पुग्न नसकेमा ती पक्ष राष्ट्रहरू मध्ये कुनै एकले विवादलाई अन्तर्राष्ट्रिय न्यायलयको विधान बमोजिम पेश गर्न सक्नेछ ।
२. यस महासन्धिको कुनै पक्ष राष्ट्रले महासन्धिमा हस्ताक्षर वा अनुमोदन गर्दा वा सम्मिलन गर्दा यस धाराको अनुच्छेद (१) को व्यवस्था पालन नगर्ने गरी घोषणा गर्न सक्नेछ । त्यस्तो घोषणा गर्ने पक्ष राष्ट्रको सम्बन्धमा अन्य राष्ट्रहरूले सो अनुच्छेदको पालना गर्नुपर्ने छैन ।
३. यस धाराको अनुच्छेद (२) बमोजिम घोषणा गर्ने पक्ष राष्ट्रले संयुक्त राष्ट्र संघीय महासचिवलाई सूचना दिई कुनै पनि समयमा सो घोषणा फिर्ता लिन सक्नेछ ।

धारा ८३

१. यस महासन्धिको अरबी, चिनियाँ, अंग्रेजी, फ्रान्सेली, रसियाली र स्पेनी प्रतिहरू समान रूपमा प्रामाणिक हुनेछ र त्यसलाई राष्ट्रसंघीय महासचिव समक्ष संग्रह गरिनेछ ।
२. संयुक्त राष्ट्र संघीय महासचिवले यस महासन्धिका प्रामाणिक प्रतिहरू सबै राष्ट्रहरूलाई पठाउनेछ ।

सबै आप्रवासी कामदारहरू तथा
तिनीहरूका परिवारका सदस्यहरूको
अधिकार संरक्षणसम्बन्धी
अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि, १९९० लाई
यथाशिघ्र अनुमोदन गरौं ।